

Treball de Fi de Grau

Títol

Anàlisi de *Moments*, revista il·lustrada publicada durant la Guerra Civil Espanyola

Autoria

Judith Martínez Fagella

Professorat tutor

Josep Maria Figueres Artigues

Grau

Comunicació Audiovisual	
Periodisme	X
Publicitat i Relacions Públiques	

Tipus de TFG

Projecte	
Recerca	X

Data

21/05/2021

Full resum del TFG

Títol del Treball Fi de Grau:

Català:	Anàlisi de <i>Moments</i> , revista il·lustrada publicada durant la Guerra Civil Espanyola			
Castellà:	Análisis de <i>Moments</i> , revista ilustrada publicada durante la Guerra Civil Española			
Anglès:	Analysis of <i>Moments</i> , the illustrated magazine published during the Spanish Civil War			
Autoria:	Judith Martínez Fagella			
Professorat tutor:	Josep Maria Figueres Artigues			
Curs:	2020/21	Grau:	Comunicació Audiovisual	
			Periodisme	X
			Publicitat i Relacions Públiques	

Paraules clau (mínim 3)

Català:	Història, premsa catalana, revista il·lustrada, <i>Moments</i> , Guerra Civil Espanyola
Castellà:	Historia, prensa catalana, revista ilustrada, <i>Moments</i> , Guerra Civil Española
Anglès:	History, Catalan press, illustrated magazine, <i>Moments</i> , Spanish Civil War

Resum del Treball Fi de Grau (extensió màxima 100 paraules)

Català:	L'objectiu d'aquest estudi és analitzar i recollir en un únic treball les característiques de la revista il·lustrada <i>Moments</i> , publicada durant la Guerra Civil Espanyola. Primerament, es descriu el panorama periodístic a Catalunya els anys previs a la Guerra Civil i durant el conflicte. Seguidament, s'analitza la revista per conèixer qui hi escrivia, quines temàtiques tractava, en quines seccions se solia dividir, qui hi il·lustrava, per quin bàndol es decantava, quins anuncis i quina propaganda publicava, què deia la premsa de l'època sobre la nova revista i altres qüestions que es desenvolupen al llarg del treball.
----------------	---

Castellà:	<p>El objetivo de este estudio es analizar y recoger en un único trabajo las características de la revista ilustrada <i>Moments</i>, publicada durante la Guerra Civil Española. Primeramente, se describe el panorama periodístico en Cataluña los años previos a la Guerra Civil y durante el conflicto. Seguidamente, se analiza la revista para conocer quién escribía, qué temáticas trataba, en qué secciones se solía dividir, quién ilustraba, por qué bando se decantaba, qué anuncios y qué propaganda publicaba, qué decía la prensa de la época sobre la nueva revista y otras cuestiones que se desarrollan a lo largo del trabajo.</p>
Anglès:	<p>The aim of this study is to analyse and collect the characteristics of the illustrated magazine <i>Moments</i>, published during the Spanish Civil War. First, the journalistic landscape in Catalonia is described in the years leading up to the Civil War and during the conflict. Then, the magazine is analysed to find out who wrote in, what topics did it cover, in which sections it used to divide, who illustrated, which side of the conflict did it opt for, what advertisements and propaganda it published, what the press of the time said about the magazine and many other questions.</p>

Índex

1. Introducció.....	5
2. Marc teòric	7
2.1 Periodisme en guerra	7
2.2 Premsa catalana els anys previs a la Guerra Civil	8
2.3 Periodisme a Catalunya durant la Guerra Civil	13
2.3.1 El Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya.....	17
2.3.2 Publicacions periòdiques il·lustrades durant la Guerra Civil a Catalunya.....	20
2.3.3 Revistes similars a <i>Moments</i>	23
2.4 Metodologia de l'anàlisi	25
3. Anàlisi de la revista <i>Moments</i>	26
3.1 Introducció a la revista.....	26
3.1.1 <i>Moments</i> en la premsa de l'època	28
3.1.1.1 <i>El Diluvio</i>	28
3.1.1.2 <i>La Vanguardia</i>	28
3.1.1.3 <i>La Veu de Catalunya</i>	29
3.2 Anàlisi.....	30
3.2.1 Apartat textual.....	30
3.2.1.1 Continguts	30
3.2.1.2 Redactors i col·laboradors	37
3.2.2 Apartat visual	41
3.2.2.1 Portades	41
3.2.2.2 Dibuixants i il·lustracions.....	44
3.2.2.3 Publicitat i propaganda	49
3.3.3 Desaparició de <i>Moments</i>	58
4. Conclusions.....	59
5. Referències bibliogràfiques.....	62
6. Annexos	65
6.1 Text de presentació de la revista.....	65
6.2 Article sobre la importància de la propaganda	66
6.3 Article en resposta a les paraules de Lluís Companys.....	67

1. Introducció

Les revistes són símbols de modernitat. D'una banda, són elements efímers, publicats per ser llegits i mirats en un moment concret. Però, d'altra banda, ens donen l'oportunitat de tornar a llegir-les i contemplar-les dies, anys, o dècades més tard, perquè s'han convertit en un testimoni d'un altre lloc i d'un altre temps (Mendelson, 2008). Dit d'una altra manera, passen a ser objectes amb una gran rellevància visual i històrica.

Un dels períodes en els quals el periodisme i les revistes van patir grans canvis, que s'exposaran al llarg del treball, va ser durant la Guerra Civil Espanyola, que començà el juliol del 1936 i finalitzà l'any 1939. Sorgiren diaris i revistes que feien referència a la guerra, i els seus continguts estaven dedicats majoritàriament a parlar sobre el conflicte. Moltes d'aquestes publicacions es van concebre fonamentalment per assolir un objectiu polític, mitjançant la retòrica visual, textual i l'ús del disseny.

N'és un exemple la revista *Moments. La revista del nostre temps*. Aquesta publicació, a través de la iconografia bèl·lica i els articles que relataven l'evolució de la guerra i els seus efectes, creà un testimoni del conflicte que la societat va patir. Fou publicada a Barcelona, des de l'any 1936 fins al 1938, i no només donava informació bèl·lica, sinó que tractà sobre una gran diversitat de temàtiques, entre elles artístiques.

En aquest sentit, la revista *Moments* és un testimoniatge digne d'analitzar i estudiar, atès que, en el moment en què es va decidir portar a terme aquesta anàlisi com a Treball de Fi de Grau de recerca, no es va trobar cap estudi de la revista com el que s'ha proposat dur a terme en aquest treball.

Theodore Peterson, va afirmar al seu llibre *Magazines in the Twentieth Century* que «d'entre tots els mitjans de comunicació de masses, la revista moderna és probablement el que en menys casos s'ha sotmès a un estudi seriós». Així, l'objectiu d'aquest estudi és exposar, analitzar i recollir, en un únic treball i document, les característiques de la revista *Moments*. Primerament, al marc teòric es parla sobre el

context del periodisme i la premsa durant els anys previs a la Guerra Civil i durant el conflicte, fent un recull del que la literatura sobre la història del periodisme català ha escrit i publicat. Seguidament, s'analitza qui hi escrivia a la revista *Moments* i quants articles van escriure, quines temàtiques tractava, en quines seccions se solia dividir, qui il·lustrava les imatges, per quin bàndol es decantava, quins anuncis i quina propaganda publicava, què deia la premsa de l'època sobre la nova revista, les possibles raons per les quals va deixar de publicar-se i altres qüestions que es desenvolupen al llarg del treball.

2. Marc teòric

2.1 Periodisme en guerra

Partim de la base i de la idea que el periodisme és essencial per la creació de l'opinió pública, i la premsa és el mitjà de comunicació que arriba a més gent, sobretot en èpoques de guerra. És a dir, és el mitjà dominant i té una gran incidència en la població.

La Guerra Civil a Espanya va comportar l'execució de periodistes, treballadors de diaris, incautacions i suspensions de capçaleres, setmanaris i revistes, que relataven el conflicte. Així, la llibertat d'expressió també fou víctima de la guerra.

Per aquestes raons, la Guerra Civil va significar un moment essencial en la història de la premsa a Espanya per la profunda transformació que va patir. Tanmateix, el conflicte també suposà una reorganització del sistema de finançament de la premsa en els dos bàndols, i generà una evolució tant dels continguts com de la forma. N'és un exemple la propaganda que va aparèixer i la disminució de la publicitat a les pàgines de les revistes i els diaris d'aquells anys.

D'altra banda, el periodisme en guerra significava que redactors d'editorials es veiessin lligats de mans, ja que s'impedia que diguessin el que consideraven adient. Durant la Guerra Civil, ja existia una comunicació més viva, amb la presència de comunicats, entrevistes, declaracions, discursos, etc. Les entrevistes tampoc es van salvar de la censura, que també se l'anomenava «Anastàsia». En definitiva, al periodisme de trinxera no hi apareix una dimensió exitosa de la prosa periodística, el reportatge i la crònica no seran excepcionalment brillants.

Així, el periodisme en guerra ha de prendre partit, fet pel qual alguns periodistes durant la Guerra Civil marxaren a l'Espanya nacional, alguns altres es veieren obligats a exiliar-se a París per la seva ideologia republicana, perquè no volien viure el desordre que Catalunya i Espanya patia amb els anarquistes.

A més, la iconografia bèl·lica, el lèxic que fa referència al combat i el contingut sobre el conflicte ocupen les pàgines dels diaris i revistes, i són un testimoni del conflicte que la societat patia. Un exemple és la revista *Moments. La revista del nostre temps*, que ofereix unes il·lustracions d'escenes de revolució al carrer. *Companya, Catalans!, Mi revista*, per indicar títols ben diversos en contingut i ideologia, tenen nexes en comú: una voluntat de fer causa comuna amb un ideari de lluita, un desig de treballar el disseny, cosa que els diaris no poden assumir, i un contingut amb voluntat de renovació (Figueres, 2010: 35).

En conclusió, el periodisme en guerra portarà a terme una funció social informativa i política en difondre i transmetre propòsits polítics, institucionals, de govern i sindicals. El periodisme es veu obligat a prendre partit ideològic i tindrà una posició política molt clara. És a dir, pren un partit ideològic contundent perquè estan en guerra, i a l'estar en guerra, el periodisme republicà serà un periodisme mobilitzat.

2.2 Premsa catalana els anys previs a la Guerra Civil

El naixement de la premsa a Catalunya es va produir al segle XVII, però no es consolidà fins als voltants de la meitat del segle XIX. Tot i que, en els seus inicis, la premsa catalana anava creixent de la mà de la de Madrid, molt aviat la guerra de la Independència (1808-1814) va comportar que Catalunya tingués un desenvolupament diferent de la premsa, amb un ampli desplegament territorial en el qual les juntes locals descobreixen la utilitat de la premsa com a instrument de defensa i de propaganda (Guillamet, 2003).

Després d'aquesta data, hi ha un creixement de publicacions periòdiques, diaris i setmanaris, que giren al voltant dels 3.152, segons Givanel (citada per Torrent i Tasis, 1966), tot i que va finalitzar la revisió d'aquestes publicacions l'any 1925.

La premsa escrita va viure una època daurada els anys trenta, ja que va tenir una difusió molt important en la població i un paper social més alt. Per una banda, hi va haver una gran difusió de la premsa, que cobrà gran importància a la societat, i d'altra banda, les formes de reproducció periodística connectaven amb les tradicions europees més avançades.

Però, les condicions amb les quals la premsa va arribar als anys trenta té a veure amb la gestió del dictador Primo de Rivera. I és que va aplicar una censura i unes limitacions que foren molt perjudicials per la premsa, tot i que després la República, el primer que farà, serà eliminar les accions repressives de la Dictadura de Primo de Rivera.

A més, als anys vint, es consolidà el fotoperiodisme i aparegué la radiodifusió, però aquest procés de modernització va topar amb una censura estricta. I és que, la dictadura, que s'instaurà del 1923 fins al 1930, va impedir que la radiodifusió tingués una llibertat d'expressió.

La dictadura del general Rivera va tenir repercussions en la premsa catalana de tots els gèneres. El seu règim va perseguir la premsa, i un gran nombre de periòdics, que eren publicats el 1923, van desaparèixer. I és que, una de les conseqüències més dràstiques del règim va ser aquesta suspensió definitiva de moltes publicacions periòdiques. Per ordre governativa, van desaparèixer a les primeres setmanes del cop d'estat tot un conjunt de revistes i diaris, caracteritzats per la seva catalanitat i la seva previsible o explícita oposició a la dictadura. Una declarada actitud catalanista, democràtica o simplement crítica, era de vegades motiu suficient perquè el censor militar local suspengués indefinidament una publicació. Però el tancament i suspensió de diaris i revistes no va ser generalitzada, sinó que es va actuar sobre les més febles, les de difusió més limitada o popular. Això succeeix perquè, òbviament esdevenia impensable actuar directament contra *La Publicitat* o *La Veu de Catalunya* amb mesures radicals. Igualment, una vegada eliminades les publicacions més conflictives o les més properes al lector en llengua catalana, com per exemple les publicacions comarcals d'informació general, es vigilaran molt de prop totes les publicacions

supervivents, sobre les quals no es podia justificar una acció directa o sobre les de nova creació, fins a aconseguir la seva desaparició (Roig, 1992 :448-449).

Malgrat les prohibicions que s'han esmentat, durant el període 1923-1930, el món de les publicacions periòdiques a Catalunya va viure un autèntic esclat, i és que aquesta voluntat de manifestar-se amb una publicació en català que va sentir cada estament, cada grup i cada activitat, va provocar un ampli ventall de noves publicacions, tot i que la seva duració era molt curta.

Les constants intervencions de la censura a la premsa eren, a més, públiques i notòries i es manifestaven en forma d'espais en blanc o bé amb els textos empastellats i malmesos, a part de la nota obligada i ben visible que anunciava que «aquest número ha passat per la censura militar». Així, no fou estrany trobar-se amb articles dels quals únicament quedava el títol i l'autor amb tot el requadre en blanc, o amb pàgines gairebé senceres sense imprimir o amb llargs textos il·legibles en negre, que en lloc de la nota anterior posaven en evidència que «la censura militar ha passat per aquest número», com més tard ironitzaria *El be negre*. L'amplitud i freqüència de les intervencions de la censura es feia tan evident que aviat es prohibiria als diaris deixar els espais en blanc o publicar textos empastellats, tot imposant multes en el cas que ho continuessin fent com abans (Roig, 1992: 438).

Així, la premsa va veure reduït en gran mesura el seu camp d'actuació i d'opinió. Malgrat totes les prohibicions, a Catalunya la premsa va jugar un paper important de resistència a la Dictadura i de manifestació persistent d'una catalanitat tossuda. *La Publicitat* va viure durant aquells anys un dels seus millors moments i és un exemple de diari ben fet, malgrat les dificultats. I és que va saber convertir-se en el portaveu de tota una sèrie d'aspiracions que anaven més enllà del paper d'un simple òrgan de partit, de l'Acció Catalana.

També van ser freqüents els escorcolls de policies a algunes redaccions de diaris, després de qualsevol esdeveniment polític de caire sediciós.

D'altra banda, la llengua va ser també un obstacle, sobretot per a les publicacions de poca difusió i de poc pressupost, perquè si bé estava permès publicar en català, es procurava obstaculitzar-ne el normal desenvolupament, obligant-les, per exemple, a presentar a censura l'original dels articles en galeres acompanyat d'una còpia en castellà (Roig, 1992: 445.)

Un cop cau la dictadura de Primo de Rivera, es creà la Llei de la Defensa de la República i es suspèn la famosa Llei de Jurisdiccions, que permetia que els militars poguessin jutjar tot allò que consideressin que atemptava contra la unitat de l'Estat espanyol o contra ells mateixos. Moltes persones interpretaven aquesta llei com un atac a Catalunya, per la qual cosa, l'any 1931 el nou govern republicà va derogar-la.

Amb els governs successius del general Berenguer i l'almirall Aznar, la política tornà a estar en el punt de mira en els diaris i els setmanaris catalans, i les tendències i les opinions, que s'havien allunyat de la societat durant els set anys del règim, tornaven a ocupar els diaris i a posicionar-se en primera línia, acaparant així l'atenció dels lectors (Torrent i Tasis, 1966: 729).

Així i tot, entre el període de la caiguda del president del govern dictatorial i la proclamació de la República, van sortir-ne alguns altres, com per exemple el setmanari *Altaveu*, que apareix el 1930 i es presenta com a reportatge setmanal de política i cultura.

En la premsa del mes d'abril del 1931, mes en el qual es proclama la Segona República, es veu com amb una setmana es dona un salt narratiu molt important, on es porta a terme un canvi de cicle polític atès que el nou règim va permetre altres formes de redacció periodística i d'oxigenació de la capacitat expressiva, recuperant el que s'havia perdut amb la dictadura de Rivera. En finalitzar la dictadura, a Catalunya va tornar a créixer el sentiment catalanista i republicà, i els continguts dels diaris i de les revistes tornaven a ser polítics. Les relacions entre la política i la premsa des de la proclamació de la Segona República fins a l'alçament militar del 18 de juliol del 1936, van ser difícils i intenses. Així, del 1931 al 1933, la premsa de dretes s'enfrontava al

govern de la coalició republicana i socialista, i la premsa d'esquerres mostrava el seu malestar amb la seva moderació. El diari *El Debate* va acceptar la República, i la publicació *ABC* es va posicionar en contra del nou règim des del primer moment, tot i que va seguir sent el diari de Madrid amb una difusió més gran, segons Sánchez Aranda i Barrera (citats per Guillaumet, 2003: 138-139).

Tanmateix, el govern republicà va matisar la llei de premsa de 1883 per la Llei de Defensa de la República, que va permetre suspendre moltes publicacions.

En aquests anys de República, la premsa entra en una etapa on coexisteixen moltes capçaleres, tant de velles com altres que acabaven de néixer, i la sèrie puja fins al miler i mig de publicacions periòdiques. Del 1930 al 1936, dels diaris fets a comarques i a Barcelona, en trobem trenta. I del 1936 al 1939, vint més. Però cal remarcar que molts d'aquests diaris tenen una curta trajectòria. Algun dels títols dels diaris de Barcelona són: *Avui* (1933), *La Ciutat* (1931), *L'Opinió* (1931-34) el qual va passar a ser el diari de l'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), *La Humanitat* (1931-39), *L'Instant* (1935-36), *Última Hora* (1935-38), i *La Rambla* (1936-39). I alguns dels diaris comarcals o locals més significatius són *Diari de Vic* (1930-33), *La Ciutat* (Sabadell 1932-34), *L'autonomista* (Girona 1933-39), *La Pàtria* (Manresa 1935-36), *La Veu del Segre* (Lleida 1933-34), i *La Lluita* (Lleida 1932) (Figueres, 1989: 88).

Així mateix, cal destacar la premsa dels partits, que va ser essencial. La Lliga Regionalista disposava d'un eficient sistema comunicatiu propi. Algunes d'aquestes publicacions són *La Veu de Catalunya* (1899-1937) que va ser el seu portaveu central, *D'Ací D'Allà* (1918-1936) *Economia i Finances*, *Agricultura i Ramaderia*, *El Temps* (Valls 1931; de la Lliga a partir del 1933), i *Sol Ixent* (Badalona 1932), entre d'altres.

D'aquesta manera, durant els anys previs a la Guerra Civil hi va haver avenços molt importants a la premsa, amb l'existència d'un periodisme que funcionava pel gènere d'opinió, la notícia, la crònica i el reportatge. A més, s'inicia tímidament la feminització del periodisme. N'és un exemple Irene Polo, la primera gran periodista reportera, que va consolidar la seva figura periodística en el diari *Última hora*. Irene va ser de les

últimes joves periodistes que començaven la seva carrera professional en plena obertura de la Segona República. Així, va ser el vessant femení del projecte del nou periodisme que estava sorgint, obert i progressiu (Casasús, 1991).

Si bé a la premsa comarcal el català ja hi estava molt present, en els diaris de Barcelona, l'any 1935, s'estima que hi havia set publicacions en català i dotze en castellà (Guillamet, 2003), tot i que el nombre de capçaleres en català i en castellà s'acabaren igualant durant la guerra.

Però, malauradament, la premsa catalana no es podia quedar al marge dels esdeveniments produïts per la Guerra Civil ni escapar-ne de les seves conseqüències.

2.3 Periodisme a Catalunya durant la Guerra Civil

L'alçament militar del 18 de juliol de 1936 va comportar que el país quedés dividit en dos bàndols i combatessin per defensar els seus ideals. A més, va dividir la premsa espanyola, ja que es van confiscar i censurar publicacions dels dos bàndols. La guerra civil va finalitzar el procés històric del periodisme liberal, que va començar el 1830.

El conflicte va capgirar-ho tot: les revistes i els diaris que es publicaven fins aleshores van patir grans canvis, ja que alguns desapareixien, altres substituïen els redactors o directors, i també hi havia diaris nous que van començar a sortir a partir del 1936.

Al principi, hi havia un interès del públic per saber què passava, per conèixer el desenvolupament dels esdeveniments que originava el conflicte. Però, a mesura que passaven els mesos, el paper es va encarir i els diaris es van veure obligats a reduir les seves pàgines i el seu format. Per tant, aquest encariment comportà que caigués l'interès en la premsa, i les capçaleres ja no tenien la publicitat d'abans. Així, la inflació, la pujada de preu del menjar, i altres factors, varen anar en detriment de la premsa.

D'altra banda, els homes havien d'anar al front, i les dones eren les que es quedaven a la ciutat. Gràcies a això, les dones van poder entrar en el periodisme, fins arribar el moment en què hi hagué dones directores d'un diari, com la María Luz Morales, de *La Vanguardia*, que dirigí el diari entre 1936 i 1937. Però s'ha de tenir present que això va passar perquè els homes anaven al front, no perquè hi hagués en aquell moment un moviment que promulgues la igualtat de gènere en la professió.

Durant el conflicte, tots els partits en una primera fase intenten disposar de veu pròpia, i aleshores es produeix una etapa - que seria del juliol fins mitjans del 1937- en la que hi ha un esclat informatiu extraordinari, una explosió de cartells que serà seguida per les noves capçaleres i tribunes que, entre altres conseqüències, fa que sigui l'únic moment de la història moderna i contemporània de Catalunya que hi hagi més capçaleres en llengua catalana que en la castellana. Concretament que hi hagi el 1937, 34 diaris en català per 28 en castellà, el 1938 24 en català per 17 en castellà. Altra cosa serien els tiratges on només uns pocs diaris com *La Vanguardia*, *La Solidaridad*, *El Diluvio* tenien més de la meitat del total. Els tres en castellà (Figueres, 2010).

Pel que fa als periodistes a Catalunya, molts es van quedar en les seves capçaleres. Tanmateix, els periodistes de pensament carlí, els clergues i polítics i portaveus de la Lliga Catalana, van ser perseguits i van haver de fugir (Figueres, 2007: 22).

En el camp de les publicacions de premsa, van desaparèixer molts periòdics i revistes per falta de paper i per l'apropiació d'impremtes, ja que la premsa política contrària als interessos revolucionaris va ser requisada. Així, aquesta transformació va afectar moltes capçaleres. N'és un exemple *La Veu de Catalunya*, que va ser requisada per conservadora, i que subítols posteriors la nomenen: *Diari de l'Autonomia i de la República* i *Diari antifeixista controlat pel Comitè Obrer*. Però, tot i els obstacles als quals van haver de fer front les capçaleres per proporcionar informació –com la falta de matèries primeres, censura de guerra, la disminució dels lectors pels moviments migratoris i el cost econòmic, etc.–, la premsa va seguir informant.

L'escassetat de paper va condicionar la producció i l'edició de les publicacions, que van haver de disminuir a vuit el nombre de pàgines dels diaris. La falta de tintes va obligar el suplement gràfic de *La Vanguardia* a sortir menys dies a mesura que avançava l'any 1938, i també que les fotografies d'alguns diaris, com *Frente Rojo*, fossin gairebé imperceptibles. Aquesta manca de matèries primeres va afectar un gran nombre de publicacions. Les revistes que van poder continuar publicant-se fins al gener del 1939, moment en què les tropes franquistes entraven a Tarragona, van ser *Meridià*, *Catalans!*, *L'Esquella de la Torratxa*, *La Humanitat*, *La Rambla*, i *Llibertat*. Les d'unitats militars que també van continuar sortint van ser *Aire*, *Movilización*, *Tracción*, *Pequeñeces*, i periòdics de la Federació Anarquista Ibérica (FAI) i la Confederació Nacional del Treball (CNT) com *Tierra y Libertad*, *Umbral*, *CNT*, *Mañana*, *Diari de Catalunya* d'Estat Català i *Treball* del Partit Socialista Unificat (PSU) (Martí i Ortega, 2011: 22-23).

Uns diaris tancaven i patien censura, i d'altres, a causa d'aquesta ocupació, naixien, com el diari *Treball* (1936-1939), i *Solidaridad Obrera*, que va tenir gran rellevància entre el juliol de 1936 i maig de 1937. El diari *Treball* té una gran importància perquè el partit comunista PSUC, que és qui edita el diari, és el gran partit –cas insòlit a Europa– que ajunta els socialistes i els comunistes. El diari *Treball* actuava com a mitjà de comunicació portaveu del PSUC, i buscava la implicació dels militants en els seus continguts. És el gran partit d'ordre, i el diari comunista es converteix en un diari d'ordre davant els accessos que hi ha d'anarquistes i de persecució social, que s'acabarà el maig del 1937.

D'altra banda, durant la guerra, la premsa de caràcter conservador i religiós va ser, generalment, suprimida o dominada, així com les revistes del mateix àmbit. Les requisicions van donar-se a les ciutats catalanes on el sector obrer tenia una gran influència i poder.

Amb el trasllat del govern de la República de València a Barcelona, comencen a publicar-se a Catalunya moltes altres capçaleres de Madrid o València, fet que

comportà que augmentessin les publicacions en castellà. El Govern Basc també va traslladar-se a Barcelona, i es publicà allà la revista l'*Euskadi Roja* com a setmanari.

En referència a la quantitat de periòdics i revistes que publicaven els republicans, és gairebé impossible saber-ho amb exactitud perquè, al començament del conflicte, ja existien diferents organismes que en publicaven conjuntament amb diaris i revistes privades.

Per tenir una idea, segons Martí i Ortega (2011) a l'Estat espanyol hi havia prop de 1500 exemplars de periòdics «de guerra» del bàndol republicà. Si es tenen en compte les revistes il·lustrades en més del 10% de la seva superfície, la xifra estaria al voltant de les 800 publicacions, i de relacionades amb Catalunya en conten prop de 480.

Les publicacions bèl·liques, com el *Butlletí Interior* UGT (1936), *POUM* (1936), *Escola Socialista* (1936) o *Exèrcit de Poble* (1937), van formar part d'aquest període de guerra.

Un altre fet rellevant en el periodisme i la propaganda durant el conflicte són les publicacions editades i impreses per les unitats militars republicanes a primera línia de la batalla. Són publicacions de premsa de guerra, portades a terme per soldats i milicians. A més, es destaquen les il·lustracions de gran qualitat, sabent que en aquell període existien dificultats materials. Els que s'ocupaven de les publicacions se centraven més en una crítica que es dirigia contra la ideologia i no tant contra els soldats amb els qui havien de combatre.

Amb la llei de premsa de 1938, que s'inspirà en el feixisme italià, l'Estat tindrà el control i la vigilància de la premsa periòdica, fet que seguirà succeint fins la promulgació per les Corts del règim de la llei de premsa i impremta de 1966.

Després de la guerra, el conflicte es va traslladar als mitjans escrits, on els republicans seguien en combat amb la nova premsa oficial del règim.

En definitiva, el panorama periodístic es transforma. Es produeix un canvi en la subjecció de la lògica, on predomina la propaganda en la lògica de la informació. Aquest fet no és d'estranyar, ja que els grans salts en el periodisme se solen produir en conflictes bèl·lics atès que generen una gran demanda informativa.

2.3.1 El Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya

La propaganda, per la República suposava una lluita contra l'estament militar, l'Església i el feixisme italià i alemany; i per al bàndol rebel, el cop era contra el comunisme i en defensa de la religió catòlica. Però, qui semblava que liderava la propaganda, fou el bàndol republicà, ja que es batia per guanyar la propaganda de les idees, mentre que els insurrectes es centraven en el domini militar i en concentrar tots els esforços per obtenir la victòria en la guerra. El govern republicà creà el 21 d'agost de 1936 la *Oficina de Propaganda e Informació*, adscrita a la Subsecretaria de Presidència per coordinar els aparells propagandístics i per unificar consignes, a part de controlar la premsa (Boquera, 2015).

Una expressió de la lògica propagandística a Catalunya serà la creació a Barcelona del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya. El 3 d'octubre de 1936, Tarradellas signà el decret de creació de la Comissaria de Propaganda de la Generalitat de Catalunya, coneguda durant tota la guerra com a Comissariat de Propaganda. L'objectiu que oficialment se li encarregava era el de «l'elevació cultural i física del nostre poble i difondre'n el coneixement arreu del món, d'acord amb el Consell Executiu». (Boquera, 2015). Però l'organisme es va crear per lluitar contra el feixisme i internacionalitzar el conflicte bèl·lic, i va ser una institució que va aprofitar al màxim les tècniques de la publicitat per desenvolupar una estratègia comunicativa persuasiva des de la Generalitat en el context de guerra. Jaume Miravittles va ser el cap del Comissariat. Miravittles sempre va tenir plena llibertat d'acció en la direcció del Comissariat, tant per part del President Companys com de Tarradellas, amb qui tractava els aspectes més concrets de la gestió de l'organisme. Així, el Comissariat

de Propaganda va ser, en una gran part, una creació personal de Jaume Miravittles; és el resultat de l'evolució de dos organismes anteriors dirigits per ell: la Secció de Premsa, Ràdio i Propaganda del Comitè de Milícies Antifeixistes i fins i tot, abans, l'Olimpiada Populars (Batalla, 2010: 450-451).

L'organisme es va donar a conèixer formalment i públicament en la inauguració d'una exposició de cartells antifeixistes, patrocinada pel Comitè Central de Milícies Antifeixistes (CCMA) i organitzada pel Sindicat de Dibuixants Professionals. Miravittles va aprofitar la seva intervenció per fer pública la creació de l'organisme (Boquera, 2015).

En els seus inicis, el Comissariat de Propaganda es localitzà a l'Escola Nàutica al Pla de Palau de Barcelona, on també estava instal·lada l'organització directiva del CCMA, i després a l'antic edifici de Capitania General, al passeig Colom, que hostejava la conselleria de Defensa de la Generalitat. Durant tota la guerra, el Comissariat estava a una nova localització: al número 442 bis de l'avinguda 14 d'abril, l'actual avinguda Diagonal, fins que el gener de 1939 van les tropes franquistes van entrar a Barcelona (Boquera, 2015).

Per tal que la propaganda fos el menys partidista possible, l'organisme tenia delegats sindicals de la UGT i la CNT. El periodista i polític Emili Granier-Barrera, que va col·laborar a la revista *Moments*, va ser el delegat de la UGT i del PSUC, i es va encarregar de la propaganda a l'Amèrica Llatina i al front. Eusebi Carbó i Josep Maria Murià i Romaní representaven la CNT. Segons explica Ester Boquera a la seva tesi, la relació entre el representant de la CNT i la UGT sembla ser que era cordial.

La tasca del Comissariat no es limitava només al territori català, i és que, en virtut de l'article 3r, l'organisme podia organitzar Delegacions a l'estranger. A més, les atribucions del Comissariat, segons l'article 2n, consistien a promoure activitats de propaganda «escrita, parlada, gràfica, artística i esportiva». L'organisme de Miravittles destacà en les iniciatives de propaganda interior en relació amb els actes de comunicació de masses, com els festivals, i en la propaganda exterior. El Comissari

va dur a terme el que es proposà, que fou donar l'abast màxim al nou càrrec, i portà a terme una actuació seguida i visible, sobretot durant els anys 1936 i 1937 (Campillo, 1994).

Miravittles també es va preocupar de tenir tracte amb l'organisme homòleg al govern de la República, establint un comitè d'enllaç: Joaquín Astor fou delegat del Ministeri de Propaganda espanyol al Comissariat, i Miquel Mora fou delegat del Comissariat al Ministeri. D'altra banda, Salvador Grau Mòra estava al front com a delegat del Comissariat.

El Comissariat va crear una sèrie d'organismes autònoms i que, segons Miravittles, les iniciatives i els treballs sorgien d'ells mateixos. Un dels departaments més valuosos va ser el de cinema, que va operar amb el nom de Laya Films. Laya Films va produir un noticiari setmanal i un documental monogràfic cada mes, a més d'altres curtmetratges informatius. A part, l'organisme també va fomentar el ballet, el teatre i nombrosos espectacles (Fontserè, 2006: 272).

Pel que fa al seu finançament, el Comissariat es dotà amb força de recursos econòmics, fins al punt que les grans despeses que tenia van ser motiu de crítica a la premsa. Tot i que, si es compara els sous dels treballadors del Comissariat amb els del personal al servei del Ministeri de Propaganda, els de l'organisme català eren una mica més baixos.

Enmig d'aquesta complicada situació bèl·lica, el Comissariat de Propaganda, el gener de 1937, va treure la revista *Nova Iberia*, que publicà tres números, l'últim dels quals era doble. Així, els problemes de falta de paper que totes les organitzacions van patir durant el conflicte, no van ser obstacle pel Comissariat, que mantingué la tasca de publicacions pròpies. I és que *Nova Iberia* va convertir-se en la revista de luxe del Comissariat: tenia fotografies compaginades amb el text, moltes més fotos que il·lustracions, i algun fotomuntatge. El comissari Miravittles la definí com a un veritable exponent de la tipografia.

El Comissari Jaume Miravittles va donar al Comissariat un matís no partidista en promoure els cartells editats pels diferents partits sense distinció d'ideologies i en reproduir-los en forma de postals que distribuïa a l'estranger. De fet, la producció de cartells del Comissariat va ser limitada, perquè no va editar-ne cap de caràcter polític i la seva activitat va estar orientada cap a altres àrees de cultura (Fontserè, 2006: 271).

En definitiva, es podria afirmar que la tasca duta a terme pel Comissariat de Propaganda fou brillant, per la quantitat i qualitat de la feina feta, i per l'originalitat i l'ambició amb la que la va desenvolupar, tot i que les circumstàncies no eren les més idònies.

2.3.2 Publicacions periòdiques il·lustrades durant la Guerra Civil a Catalunya

Durant els anys que ocuparen la Guerra Civil, les il·lustracions ja tenien un gran pes a la societat atès que aquesta ja estava acostumada a l'impacte gràfic, i sorgeixen alguns dissenys espectaculars i noves presentacions (Figueres, 2010).

Els experts en la matèria aproximen que, durant la guerra civil, entre els dos bàndols, es van editar unes 2000 publicacions periòdiques. Si ens centrem en els periòdics i les revistes que contenen un nombre important d'il·lustracions, editades a Catalunya i dedicades a la guerra, el nombre baixa fins al voltant de 250 (Martí i Ortega, 2011).

A la taula de la següent pàgina, es recullen algunes de les 264 publicacions periòdiques il·lustrades, més destacades, publicades durant la guerra civil a Catalunya, o en català, extretes del llibre *Les revistes de la guerra*, de Ricard Martí i Manuel Ortega.

Taula 1

Publicacions periòdiques il·lustrades, publicades durant la Guerra Civil a Catalunya, o en català (Martí i Ortega, 2011)

TÍTOL	SUBTÍTOL	ANYS DE PUBLICACIÓ
Acció	Òrgan de la Joventut Comunista Ibèrica POUM de les comarques tarragonines	Tarragona 1936-1938
Actuem!	Portaveu de l'associació de treballadors de Banca i Borsa de Barcelona UGT	Barcelona 1936-1938
Al Margen	Publicació quinzenal anarquista individualista	Barcelona 1937
Alba roja	Portaveu de les forces aèries navals de la República	Barcelona 1937
Aliança	Butlletí interior de la JSU de Barcelona	Barcelona 1938
AMI	Ajuda mèdica internacional	Albacete 1937 – Barcelona 1938
Amic	Publicació quinzenal per a l'esplai del soldat català de l'exèrcit de la República	Barcelona 1936-1938
Artes gráficas	Butlletí del sindicat d'arts gràfiques CNT-AIT	Barcelona 1936-1938
Avant	Òrgan antifeixista de l'Alt Penedès	Vilafranca del Penedès 1937
Boletín de información religiosa	Comissariat de propaganda- Generalitat de Catalunya	Barcelona 1937-1938
Brollador	Setmanari del comitè de les milícies antifeixistes de l'Alt Empordà	Figueres 1936
Butlletí trimestral	Conselleria d'economia-Generalitat de Catalunya	Barcelona 1936-1938
Camaradas	Revista infantil	Barcelona 1937-1938
Catalans!	El magazín popular	Barcelona 1938-1939
Companya	Revista de la dona/setmanari de la dona	Barcelona 1937-1938
Criticón	Setmanari humorístic	Barcelona 1937
Durruti	Portaveu del quartel d'enginyers	Hospitalet del Llobregat 1937
Economia	Butlletí mensual del departament d'economia – Generalitat de Catalunya	Barcelona 1937-1938
Ejército del pueblo/Exèrcit del poble	Revista quinzenal del comitè pro Exèrcit popular regular, i edició en català	Barcelona 1937
En Patufet	Farà una entremaliadura cada setmana	Barcelona 1904 – 1938 Barcelona 1968 -1973
Escola socialista	Publicació de treballadors de l'ensenyança	Barcelona 1936-1937
Esforç	Portaveu de la federació catalana de treballadors de banca i borsa	Barcelona 1931-1938
Espectáculo	Revista gràfica del sindicat d'indústries de l'espectacle CNT	Barcelona 1937
Estel	Publicació quinzenal per a nois i noies	Barcelona 1937
Euskadi roja	Òrgan del comitè central del Partit Comunista d'Euskadi IC	Barcelona 1938
Fructidor	Setmanari adherit al Partit Republicà d'Esquerra	Barcelona 1936

Gastronomia	Revista gràfica de la indústria gastronòmica CNT-FAI	Barcelona 1937
Hoy	Edificació, fusta i decoració CNT-AIT	Barcelona 1937
Juliol	Periòdic de la joventut. Editat per la Joventut Socialista Unificada de Catalunya	Barcelona 1936-1937
El luchador	Butlletí del regiment Almansa	Tarragona 1937
El magisteri català	Setmanari portaveu del comitè d'enllaç de les federacions de mestres nacionals de Catalunya i sindicat nacional de mestres	Barcelona 1932-1938
Meridià	Setmanari de literatura, art i política, tribuna del front intel·lectual antifeixista	Barcelona 1938-1939
Mi revista	Il·lustració d'actualitats. Les seves portades generalment eren ocupades per actrius o il·lustracions on apareixien milicians.	Barcelona 1936-1938
Moments	Magazín, amb fotografies i dibuixos i reportatges d'actualitat	Barcelona 1936-1938
Norte	Revista teòrica socialista; teoria, política, actualitat PSOE	Barcelona 1938
Nosaltres	Periòdic dels estudiants	Barcelona 1937
Nova Iberia	Revista mensual il·lustrada – Comissariat de propaganda Generalitat de Catalunya	Barcelona 1937
Nueva orden	Revista al servei de les forces armades	Barcelona 1938
Pervenir	Revista infantil	Barcelona 1937-1938
El Pla de Bages	Diari obrer	Manresa 1937
Radio Barcelona	Publicació setmanal, òrgan de l'associació nacional de radiodifusió	Barcelona 1923-1938
La Rambla	Diari catalanista d'esquerres/Portaveu del Partit Socialista Unificat de Catalunya/Diari de la Joventut (JSU)	Barcelona 1930-1939
SIAS	Portaveu de la conselleria de sanitat i assistència social – Generalitat de Catalunya	Barcelona 1937
SOM!!	Portaveu de les joventuts del partit d'Estat Català	Barcelona 1936-1937
Spectàcula	Portaveu del sindicat d'espectacles públics	Barcelona 1937
Superación	Revista mensual de l'associació de mutilats i familiars de morts de la guerra	Barcelona 1938
Terra lliure	Portaveu de la Unió de Rabassaires	Barcelona 1936-1938
Tiempos Nuevos	Revista de sociologia, art i economia	Barcelona 1934-1938
Treball	Diari dels Treballadors de la ciutat i del camp/Òrgan central del partit socialista unificat de Catalunya	Barcelona 1936-1939
Tremp	Òrgan central de la Unió de Joventuts Cooperatives de Catalunya	Barcelona 1936-1938
Trincheras	Setmanari del soldat	Barcelona 1938
Última Hora	Informació. Crítica. Reportatge	Barcelona 1935-1938
Unió	Portaveu de treballadors del Banc Alemany	Barcelona 1937
La Vanguardia	Diari al servei de la democràcia	Barcelona 1881-actualitat
La Veu de Catalunya	Diari d'avisos i notícies. Diari antifeixista	Barcelona 1936-1937
Yo	Setmanari infantil	Barcelona 1937

2.3.3 Revistes similars a *Moments*

Les revistes que tenen una presentació similar a la revista *Moments* són les següents:

- *A.C: Revista trimestral. Publicació del G.A.T.C.P.A.C* - (1931-1937)

Conté notícies de novetats arquitectòniques (principalment de l'estranger), i informació general relacionada amb l'arquitectura (concursos, reunions). Conté fotografies, planells urbans, gràfics, i té moltes il·lustracions.

- *Almanaque de las pequeñas milicias* - (1937)

Està dirigit a un públic juvenil, i conté acudits, curiositats, jocs, endevinalles, lletres de cançons, i té dibuixos en colors i historietes il·lustrades que tracten de temes còmics, i algunes vegades bèl·lics. També porta fotografies de la guerra.

- *CATALANS!* - (1938-1939)

Té fotografies i dibuixos en color, així com anuncis i moltes il·lustracions. Han col·laborat personalitats com Rovira i Virgili i Jaume Miravittles. A més, conté articles literaris i artístics, com de cinema i teatre, així com notícies de guerra, publicacions de treballs de creació literària.

- *MI REVISTA. Il·lustració d'actualitats* – (1936-1938)

Revista il·lustrada que es defineix com a revolucionària, de combat antifeixista i anarquista. Magazín amb una gran quantitat d'edició, cròniques, reportatges, que també ofería informació sobre el cinema i el teatre, a part de parlar de política, economia i societat. Fou dirigida pel periodista de la CNT Eduardo Rubio Fernández i la redacció estava formada per periodistes d'aquest sindicat, de la UGT, comunistes i republicans. Es publicava cada quinze dies, i adoptà el lema "pensar alt, sentir fons i parlar clar".

- *NOVA IBERIA* – (1937)

Publicació editada pel Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya. Publicà tres números, l'últim dels quals era doble. En els diferents números, recull temes relacionats amb la guerra, amb l'economia, i també temes literaris i artístics, així com temes relacionats amb la vida cultural. Té moltes il·lustracions, fotografies i dibuixos, i entre els seus col·laboradors es troba Jaume Miravittles. A la revista *Moments*, el Comissariat promocionava aquesta publicació.

- *TIEMPOS NUEVOS* – (1934-1938)

Era una revista que tractava temes de sociologia, art i economia. Fou editada a la ciutat de Barcelona, i es publicà entre el maig de 1934 i 1938. D'orientació anarquista i relacionada amb la FAI, va ser descrita com una revista «doctrinal». Té moltes il·lustracions i dibuixos i conté articles relacionats amb la guerra, polítics, sobre medicina, indústria, art i temes culturals.

2.4 Metodologia de l'anàlisi

L'objectiu d'aquest treball és analitzar la publicació *Moments*, una revista il·lustrada publicada a Barcelona, del 1936 al 1938, que tracta sobre una gran diversitat de temàtiques, entre elles artístiques. Així, s'analitza tant la seva forma com el seu contingut, dins el context en què es publicava, és a dir, durant la Guerra Civil.

Per fer l'estudi, s'han consultat els onze números de la revista que hi ha publicats al Dipòsit Digital de Documents de la Universitat Autònoma de Barcelona. L'anàlisi consta d'un apartat textual i d'un apartat visual.

A l'apartat textual, es fa un buidatge dels redactors i dels continguts més destacats que es publicaven, posant el focus en la informació que transmetien i els temes que tractaven. Algunes de les dades extretes s'exposen en diferents taules de contingut i gràfics per tal de mostrar-ho més fàcilment.

A l'apartat visual, s'analitza i es parla sobre les portades, els dibuixants que hi col·laboraven, les il·lustracions i la publicitat. Aquest apartat és bastant rellevant atès que la revista *Moments* es caracteritza per tenir moltes il·lustracions.

També s'intenta esbrinar per què va deixar de publicar-se, i, a les conclusions, es reflexiona sobre els aspectes més importants de la revista que s'han extret a través de l'anàlisi i l'observació d'aquesta.

3. Anàlisi de la revista *Moments*

3.1 Introducció a la revista

La revista que ens ocupa aquesta anàlisi i estudi, aparegué per primera vegada el 12 de desembre del 1936, és a dir, en ple inici del conflicte, sota el nom de *Moments* acompanyat del subtítol *La revista del nostre temps*. Va ser editada per quatre entitats afiliades a la UGT: El Sindicat de Dibuixants Professionals¹, l'Agrupació d'Escriptors Catalans², l'Agrupació Professional de Periodistes i el Sindicat d'Agents i Tècnics de Publicitat. El preu de la revista era d'una pesseta el número solt, que equivalia a la dècima part del salari diari d'un milicià³.

Es defineix com un magazín, adaptat a la guerra, tant per l'espai que se li dedicava a la fotografia i al dibuix, com pels articles breus, informatius i de temàtiques variades que publicava. També es defineix com una publicació militant, que inclou dibuixos i il·lustracions, fotografies, reportatges i continguts on predominaven els temes d'actualitat i els reportatges polítics que feien referència a la guerra. A més, tenia seccions referents al cinema, a l'art, a llibres, a l'excursionisme, entre d'altres.

Cada revista publicava entre 20 i 69 pàgines –depèn del número– amb anuncis inclosos, i tenien un format de 340x240mm. Primerament, la impressió anava a càrrec de Bayer Germans i Cia, però més tard va ocupar-se'n l'Elzeviriana E.C. La revista fou publicada pel Sindicat de Dibuixants Professionals, l'Agrupació d'Escriptors Catalans, l'Agrupació Professional de Periodistes i el Sindicat d'Agents i Tècnics de

---

¹ El Sindicat de Dibuixants Professionals estava format fonamentalment per una generació de joves artistes, i gràcies a ells es pot parlar de l'única avantguarda artística en el món capitalista que de seguida fou de domini públic (Satué, 2006).

² L'any 1936, una sèrie d'escriptors es reuneixen a l'incautat Palau Robert i acorden constituir-se en l'Agrupació d'Escriptors Catalans i lliurar al President de la Generalitat un escrit fent constar la seva adhesió a les institucions republicanes. Els primers membres que signen com a part de la comissió organitzadora són Francesc Trabal, Ramon Xuriguera, Mercè Rodoreda, Joan Oliver, Xavier Benguerel, Jeroni Moragues i Joan Santamaria (Campillo, 1994: 61).

³ Segons una ordre circular del Ministeri de Guerra, publicada a la Gaceta de Madrid l'any 1936, els voluntaris de les milícies republicanes rebrien 10 pessetes diàries.

Publicitat, de la UGT. El director de *Moments* va ser Manuel Cano, el director artístic fou Francesc Ribera i el redactor en cap Manuel Valldeperes.

Els onze números que hi ha publicats, sortien amb una periodicitat irregular. A partir de l'any 1938, les revistes ja no portaven la data de publicació, tot i que la publicació va rebre el maig del 38, segons l'extracte d'acords municipals, una subvenció de 1000 pessetes per tal de col·laborar a l'esforç que representa en aquells moments l'edició d'una revista (Campillo, 1994).

En fixar-nos en el primer número publicat, veiem un text de presentació, on es defineix molt bé el tarannà de la revista:

Han estat precises una guerra i una revolució per a fer possible que tu fullegis aquesta revista. Pots objectar que si els fruits d'aquelles no fossin de més envergadura, hauríem pagat la present publicació a un preu excessivament car. Cert. Però és que aquesta revista té una ànima, que és un resultat del moment i un símptoma del futur immediat. No l'han realitzat un grup d'artistes i escriptors de molt o poc prestigi, ni la finança cap empresa àvida de guanys materials. Són els dibuixants de Catalunya, els escriptors de Catalunya i els periodistes i els agents de publicitat de Catalunya els qui te l'ofereixen. I molt més que l'afany d'aconseguir un èxit immediat, ens mou el desig de marcar un camí, d'evidenciar com sota el signe de la U. G. T., garantia d'un netíssim esperit revolucionari, sindicats de professions distintes poden col·laborar en una obra comú. Es en aquest sentit, de col·lectivització del treball, que tenim l'orgull d'afirmar que MOMENTS és, lector, una bella promesa (*Moments*, 1936 : 9)⁴.

---

⁴ Text que apareix al primer número de la revista *Moments*, publicat el 12 de desembre del 1936. El text està a la mateixa pàgina del sumari i sota el títol de «Presentació». No apareix escrita l'autoria del fragment.

3.1.1 Moments en la premsa de l'època

3.1.1.1 El Diluvio

El dissabte 19 de desembre del 1936, una setmana després de la publicació del primer número de la revista *Moments*, al diari *El Diluvio*, escrit en castellà i editat a Barcelona, van fer esment de la revista a l'apartat d'Avisos de la pàgina vuit:

NUEVA REVISTA. – Salió el primer número de la revista “Moments”, editada por las cuatro entidades afiliadas a la UGT (...) Consta de un gran número de páginas, editadas con mucha pulcritud, numerosos grabados, artículos y comentarios. Tanto por su contenido como por el espíritu que le alienta, es digna de la actual renovación social. Deben hacerse sobresalir las secciones de información y la parte gráfica. “Moments” Constituye, por lo tanto, una de las revistas más interesantes en su género de las que actualmente se editan en Cataluña.⁵

D'aquesta manera, donava a conèixer la revista, parlant-ne molt bé d'ella i recomanant-la a la seva audiència.

3.1.1.2 La Vanguardia

La Vanguardia publicà el 26 de gener del 1938 el següent anunci sobre la revista⁶:

Anunci de la revista 'Moments' que aparegué a 'La Vanguardia'

⁵ Redacció. (19 desembre 1936). Avisos. *El Diluvio*. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1415833

⁶ Redacció. (30 març 1938). La Revista 'Moments'. *La Vanguardia*. Recuperat de: <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1938/03/30/pagina-10/33124020/pdf.html?search=Revista%20Moments>

A part, el 30 de març del mateix any, *La Vanguardia* va inserir un breu text, en castellà, en el qual es feia un resum del sumari de la revista:

Hemos recibido el número 9 de la magnífica revista gráfica «Moments», número que en nada desmerece de los anteriormente publicados y que le ganaron el favor del público. En el sumario figuran originales de Rovira Virgili, Manuel Cano, Morera y Falcó, Fermín Vergés, Gamisans, Serra Moret, Roig Guivernau y José María Francés. Los textos llevan ilustraciones de artistas tan notables como Arteché, García Falgás, Farell, Paco Rivera y Alpresa.

Aquesta recomanació es publicà a la secció de llibres i revistes a la pàgina deu del diari.

3.1.1.3 La Veu de Catalunya

El diari, fundat per Enric Prat de la Riba, tot i que en aquell moment no tenia res a veure amb el diari conservador que ell fundà, publicà el 15 de desembre del 1936, és a dir, tres dies després que sortís el primer número de *Moments*, un article a la tercera pàgina en el que assenyalaria la nova aparició de la revista:

Avui tenim la viva complaença d'assenyalar l'aparició d'una altra revista, també excel·lent que duu per títol "Moments" (...) Als nostres ulls, contents, s'obre aquesta nova il·lustració, i ens en puja un oreig d'optimisme. Heus ací, remarquem, una altra realització proletària, digna dels nostres temps, i que ens mereix les nostres enhorabones més cordials.⁷

A la resta del text, es fa un breu repàs dels articles i les il·lustracions que s'hi van publicar en el primer número.

---

⁷ Redacció. (15 desembre 1936). Moments. *La Veu de Catalunya*. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1271239

3.2 Anàlisi

3.2.1 Apartat textual

3.2.1.1 Continguts

Moments la definim com una publicació militant, escrita en català. En els seus números, s'aprecien articles de caràcter polític i social, que fan referència a l'evolució del conflicte i a la revolució. També tracta personatges polítics, com Lluís Companys, Juan Negrín, Manuel Azaña, Antoni M.ª Sbert, entre d'altres.

Un exemple d'aquest tractament el trobem al número vuit de la publicació, on apareix un text que exalta les tasques i la figura d'Azaña:

Azaña és, en aquests moments de tanta transcendència històrica, el símbol d'un poble que lluita per la seva llibertat, i en la figura del President hem de veure-hi, per la seva significació i pel seu esperit, la imatge viva de la llibertat!⁸ (*Moments*, 1937: 34).

Sota aquest text, hi ha un altre que també alaba a Lluís Companys:

Companys és la imatge justa de la constància en la persecució i defensa de l'ideal. És l'expressió viva de la força defensiva i la més clara manifestació de la voluntat de vèncer, tantes vegades demostrada al llarg de la lluita que el poble català ha mantingut, i manté encara, contra els enemics seculars de la Catalunya recobrada. *Moments* es complau a saludar al President Companys (*Moments*, 1937: 34).

El nom d'Azaña l'acompanya la insígnia d'Espanya, i el nom de Companys el de Catalunya. En passar cap a la pàgina següent, el lector trobarà un retrat de cada un d'ells, il·lustrat per P.R.

Tanmateix, els seus continguts contenen relacions entre la República i la cultura, reproduccions de premsa estrangera que informen de la situació bèl·lica i del moment,

---

⁸ La pàgina de la revista *Moments* on apareixen aquests dos textos està pintada tota de vermell. Els noms de Companys i Azaña estan pintats de blanc, i els fragments de text en negre.

i relats d'altres conflictes d'arreu del món. Ho veiem al número vuit, on Fermi Verges publicà un article titulat «Palestina i la rivalitat anglo-italiana»:

Anglaterra i Itàlia van menant aquesta lluita oculta, que consisteix a reforçar les bases navals, a rearmar-se, a sublevar les poblacions afectes, a subvencionar revoltes en països aliats.⁹ (Verges, 1937: 30-32)

Al número deu, a l'article titulat «Expedicions àrtiques» també veiem aquesta intenció de voler parlar d'altres països. Aquí es parla dels homes de ciència que estan al Pol Nord, de les expedicions àrtiques i de les característiques d'aquest indret:

Per les seves condicions climatològiques, pels fenòmens geològics a que estan sotmeses les terres àrtiques i per la diversitat de temperatures, la flora i la fauna polar és limitadíssima (Curell, 1938: 24).

Quan es complí un any de l'inici de la Guerra Civil, la revista publicà en el número sis un article titulat «La tràgica efemèrides», on recorda l'esclat del conflicte:

Tant com pujava la temperatura estival els sismògrafs polítics assenyalaven la imminència del cataclisme (...) Què hauria esdevingut a Catalunya si no hagués donat el pit el 19 de juliol per abatre la sedició? En primer lloc, hauria desaparegut fins el darrer vestigi d'autonomia, la llengua, l'art i la literatura catalanes, haurien estat extirpades com tumors malignes (Francès, 1937: 42).

A part, també té articles que tracten l'economia, la indústria, però també conté articles que parlen sobre pedagogia, i seccions on es fan ressenyes de pel·lícules, de llibres, i inclou notes d'actualitat cultural i contes. Els contes més destacats són «Camí de la guerra», de Mercè Rodoreda, «Redreç d'un soldat», de C. A Jordana, i «L'Absent», de Xavier Benguerel.¹⁰

---

⁹ A l'article s'hi inclouen fotografies en blanc i negre de soldats i també petites il·lustracions d'animals.

¹⁰ Als números, respectivament, de *Moments*, número sis (pp. 50); número tres (pp. 34); número dos (pp.14)

A la mateixa publicació, hi ha un interessant article que parla sobre el feixisme de Mussolini, on s'analitza la fundació del feixisme italià i els seus orígens:

Fins al 1922, el moviment feixista – ho confessa Mussolini mateix – va tenir tendències republicanes. En realitat, l'home oscil·lava des de l'extremisme anarquista al dretisme reaccionari. El Feix no tenia doctrina; era tot acció (A.R, 1937: 41).

Al final de l'article, fa una crida als catalans i els anima a lluitar per guanyar la guerra i evitar així el tràgic destí que la derrota els duria.

En el número set, hi ha un article escrit per F. Pujol i Alguero que parla sobre els beneficis d'estar en contacte amb la natura a través de l'excursionisme:

L'home, per a conduir-se bé en el transcurs de la seva vida com a individu, cal que aconseguixi el conèixer la Naturalesa, i allò que l'home ha creat per l'esforç espiritual de la seva ànima (...) Cal conèixer la Naturalesa, el Cosmos. Del coneixement universal, de la comprensió d'aquesta totalitat hom podrà filosofar més o menys escaientment pels destins d'una col·lectivitat (Pujol, 1937: 16).

La revista també contribuï a la literatura de guerra, a través de cròniques i relats del front. En veiem un exemple al número nou, on J. Morera i Falcó escriu un article titulat «En la lluita», format per una sèrie de petits textos amb diàlegs , i Joan Pagès n'escriu un altre titulat «Quan al cel li tallen els cabells» des d'una avançadeta aragonesa.

Serra i Moret va publicar un article sobre el futur econòmic de Catalunya. En aquest, defensa la classe treballadora i la col·lectivització del treball per poder tirar endavant i fer front les dificultats causades per la guerra:

El poble obrer s'ha atribuït la direcció de les grans empreses a l'hora que la burgesia les abandonava. (...) Pot dir-se que en el seu conjunt, ha estat satisfactòria i deixa entreveure una capacitat i una aptitud per a una recuperació total quan les circumstàncies ho permetin. (...) Si durant aquest període hagués continuat el domini de la burgesia, les indústries haurien sofert una major paralització, els obrers haurien estat més castigats per l'atur forçós. (...) Serà el treball

i la revisió col·lectives les que reedificaran Catalunya de les runes de la guerra (Serra, 1938: 34-36).

A un altre article també es fa esment de la col·lectivització del treball, en aquest cas, dels tallers, fàbriques i botigues de mobles:

Cal també posar de relleu que tots els obrers aplegats en els rengles d'aquesta indústria col·lectivitzada estan assegurats durant les vint-i quatre hores del dia de tot accident, sobren la setmana íntegra fins al seu total guariment i són indemnitzats degudament en els casos d'incapacitat temporal o total (...) aquesta indústria col·lectivitzada s'ha constituït sense cap mena d'oposició i amb la conformitat general de tots els obrers i patrons que la integren (*Moments*, 1937: 35).

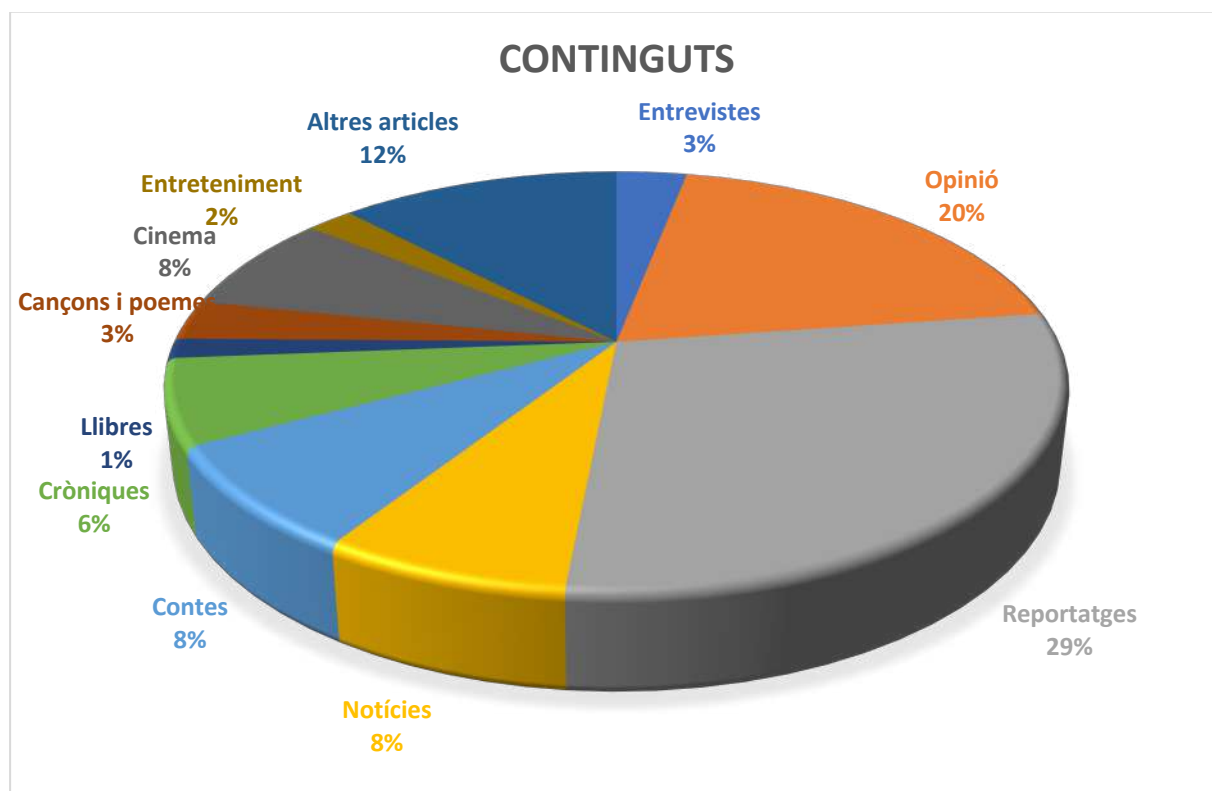
Al número cinc, es publicà un article que també posava en relleu la col·lectivització, concretament de la Indústria del pa, titulat «Sota el signe de la col·lectivització»:

La convivència i l'eficàcia de les mateixes (col·lectivitzacions) és i serà profundament discutida. Un observador imparcial, després d'analitzar detingudament el tema, arribaria a una conclusió. La que ni els defensors ni els detractors tenen la raó (...) Els experiments col·lectivistes portats a cap, uns tenien motiu d'ésser duts a terme i per tant el seu rendiment ha estat satisfactori (...) Cal citar pel seu aspecte modèlic i com a exemple d'un resultat satisfactori i remunerador el de la col·lectivització de la indústria del pa a Barcelona (*Moments*, 1937: 16-19).

A més, en el mateix número, es parla de la Mutua Sabadellenca d'accidents del treball i de malalties, alabant els seus serveis.

Així, a través de tots aquests continguts, es veu la clara intenció de voler informar tant dels conflictes i dels successos nacionals, com d'esdeveniments i cultures d'altres països, entre altres temes, donant així una visió més crítica i internacional als lectors.

A través del següent gràfic, s'exposa el tant per cent dels continguts de diferents temàtiques que s'han trobat a la revista.

Font: Elaboració pròpia

Clarament, el gènere més utilitzat és el reportatge. Es fan reportatges de tot tipus: d'art, d'excursionisme, de diferents ciutats – com la de Sabadell i Manresa – sobre les col·lectivitzacions, etc. Es dediquen bastantes pàgines a parlar sobre un tema en concret. El segon gènere més utilitzat és el d'opinió, i no és d'estranyar per la gran quantitat de col·laboradors i redactors que escrivien a la revista i exposaven el seu punt de vista sobre els temes d'actualitat. A la categoria «altres articles» estan els que no s'han pogut classificar a cap dels gèneres esmenats, doncs són o articles divulgatius, o textos breus amb alguna il·lustració, etc.

Els continguts de cinema, cançons i poemes, contes, llibres i entreteniment, sumen el 22% del total de continguts. Això ens mostra que la revista no només tractava temes rigorosos i d'actualitat de la guerra, sinó que publicava un gran ventall de temes culturals i artístics.

A l'apartat de notícies, es troben moltes notícies de l'estranger, sobretot en el número u i dos de *Moments*, tot i que la notícia informativa només representa un 8% del total dels continguts.

A la següent taula, es mostren els articles que es van escriure en relació a la Guerra Civil.

Taula 2

Relació de textos de la revista 'Moments' sobre esdeveniments de la Guerra Civil¹¹

AUTOR	TÍTOL	NÚMERO
G.	«El cor, el cos i el cervell d'Espanya en lluita contra el militarisme»	Nº 1 (1936)
G. Sánchez Boxa	«Els bàrbars»	Nº 1 (1936)
S.M	«El secret del ciutadà barceloní»	Nº 1 (1936)
F.	«L'epopeia de Madrid»	Nº 2 (1936)
J. Aymamí-Serra	«Els minaires d'Utrillas som així...!»	Nº 3 (1937)
Artur Perucho	«La realitat i el somni»	Nº 3 (1937)
E. Martí Ibern	«Madrid gallardet de la república»	Nº 3 (1937)
C.A Jordana	«Redreç d'un soldat»	Nº 3 (1937)
Ramón Martí	«Com resoldre el problema dels invàlids i els mutilats de guerra»	Nº 4 (1937)
?	«Guadalajara»	Nº 4 (1937)
?	«Madrid" obsessió del feixisme»	Nº 4 (1937)
J. Grau Latorre	«La guerra el tornà valent»	Nº 4 (1937)

¹¹ Articles i cròniques que relaten esdeveniments de la Guerra Civil.

Rafael Gonzalez	«La lluita contra l'espionatge radiofònic»	Nº 5 (1937)
J. Grau Latorre	«Nits de guerra»	Nº 5 (1937)
?	«El feixisme ha passat per Guernika»	Nº 5 (1937)
Josep Espinassa	«Així moren els valents»	Nº 6 (Juliol 1937)
A. Rovira i Virgili	«Historia trista de la no intervenció»	Nº 6 (Juliol 1937)
J.M	«Ara ha fet un any»	Nº 6 (Juliol 1937)
?	«Exèrcit popular»	Nº 6 (Juliol 1937)
Miralles	«El poble de Catalunya barra el pas al feixisme»	Nº 6 (Juliol 1937)
J.M Francès	«La tràgica efemèrides»	Nº 6 (Juliol 1937)
X.	«Evacuació del 19 de juliol a Barcelona»	Nº 6 (Juliol 1937)
Captain Morley (Antoni Rovira i Virgili)	«L'ofensiva republicana a Aragó»	Nº 7 (Agost-Setembre 1937)
Captain Morley (Antoni Rovira i Virgili)	«La situació militar davant la nova campanya d'hivern»	Nº 8 (Octubre-Novembre 1937)
Captain Morley (Antoni Rovira i Virgili)	«Els republicans al front d'Aragó»	Nº 9 (1938)
?	«Defensa passiva»	Nº 10 (1938)
Captain Morley (Antoni Rovira i Virgili)	«La guerra a tots els fronts»	Nº 10 (1938)
J.C	«Catalans al front»	Nº 10 (1938)
J.P	«Després de dos anys de guerra»	Nº 11 (1938)
Joan Cornudella	«Bona voluntat»	Nº 11 (1938)

R.	«Els objectius de N° 11 (1938) l'enemic. poblacions civils i vaixells mercant»
J. Roig-Guivernau	«El blau i el seu germà N° 11 (1938) fusell»

Font: Elaboració pròpia

3.2.1.2 Redactors i col·laboradors

A la revista hi escrivien un gran nombre de professionals, fet que fa augmentar la temàtica i els continguts de la publicació. Així, hi trobem les signatures de:

Antoni Rovira i Virgili, Alfons Maseras, Joan Sacs, Pere Calders, Artur Perucho, Francesc Riera, R. Vayreda, Domènec, Guansé, Aurora Bertrana, Mercè Rodoreda, Josep Roig-Guivernau, Manuel Valldeperes, Carles Riba, Xavier Benguerel, Lluís Montanyà, Joan Merlí, J. Aymamí-Serra, C.A. Jordana, Agustí Esclasans, Aureli Capmany, F. Soldevila, Fermí Vergés, Rafael Tasis i Marca, Francesc Pujol i Algueró, Joan Santamaría, Elvira A. Lewi, I. Erhemburg, Lluís Capdevila, Josep Espinassa i Bertran, R. Xuriguera, Lluís Olivan, B. Gispert Sandoval, Miquel Valdés, Rafael González, Ramon Martí, J. Grau Latorre, Jordi Benejam, Salvador Vives, Joan Duc i Agulló, A. Esclasans, Ramon Fuster, Josep Flor de Lis, Ferran Canyameres, Emili Calvo, Ramon Xuriguera, R. Ferrer, Balcamó, Ferran Soldevila, Mary Low, Pere Castelló, Francesc Curell, Emili Granier Barrera, Ricard Iturbi, Jaquetot, Vicenç Vidal Corella, J.M de la Torre, M. Garcia, J. Morera i Falcó, Joan Pagès, M. Serra i Moret, Pere Prat i Gaballí, Gil Onrubia, Joan Cornudella, Pau Balsells, E. Santos, Joaquim Grau Latorre, Sebastià Gasch, Jaume Miravittles, Martí Roger, J. Riera i Puntí, Martí Zamorano, Marí Batlle.

Taula 3

Redactors i col·laboradors de la revista 'Moments'

Redactors	Número d'articles publicats¹²
<i>Antoni Rovira i Virgili</i>	17
<i>Francesc Pujol i Algueró</i>	4
<i>Manuel Valdeperes</i>	4
<i>Artur Perucho</i>	3
<i>Francesc Curell</i>	3
<i>J.M Francés</i>	3
<i>Mary Low</i>	3
<i>Mercè Rodoreda</i>	3
<i>Aureli Capmany</i>	2
<i>Domènec Guansé</i>	2
<i>Elvira A. Lewi</i>	2
<i>Fermí Vergés</i>	2
<i>Gil Onrubia</i>	2
<i>J. Grau Latorre</i>	2
<i>Joan Cornudella</i>	2
<i>Josep Espinassa i Bertran</i>	2
<i>Josep Roig-Guivernau</i>	2
<i>Lluís Montanyà</i>	2
<i>M. Serra i Moret</i>	2
<i>Pere Castelló</i>	2
<i>Rafael González</i>	2
<i>Ramon Martí</i>	2
<i>Ramon Xuriguera</i>	2
<i>Trailer</i>	2
<i>Agustí Esclasans</i>	1
<i>Alfons Maseras</i>	1
<i>Antoni Sesé</i>	1
<i>Aurora Bertrana</i>	1
<i>B. Gispert Sandoval</i>	1
<i>R. Tasis i Marca</i>	1
<i>Balcamó</i>	1
<i>C. Mas de la Riba</i>	1
<i>C.A. Jordana</i>	1
<i>E. Martí Ibern</i>	1
<i>E. Santos</i>	1
<i>Emili Calvo</i>	1
<i>Ferran Canyameres</i>	1
<i>Ferran Soldevila</i>	1
<i>Francesc Jiménez</i>	1
<i>Francesc Riera</i>	1
<i>G. Sánchez Boxa</i>	1

¹² Número de vegades que apareix el seu nom signant un article de la revista.

<i>Gamisans</i>	1
<i>Emili Granier Barrera</i>	1
<i>J. Aymami-Serra</i>	1
<i>J. Gimeno-Navarro</i>	1
<i>J. Morera i Falcó</i>	1
<i>J. Riera i Puntí</i>	1
<i>J.M de la Torre</i>	1
<i>Jaume Miravittles</i>	1
<i>Jaume Roig</i>	1
<i>Joan Comorera</i>	1
<i>Joan Duc i Agulló</i>	1
<i>Joan Merlí</i>	1
<i>Joan Pagès</i>	1
<i>Joan Sacs</i>	1
<i>Joan Santamaría</i>	1
<i>Joaquim Grau Latorre</i>	1
<i>Jordi Benejam</i>	1
<i>Josep Flor de Lis</i>	1
<i>Lluís Capdevila</i>	1
<i>Lluís Olivan</i>	1
<i>M. Garcia</i>	1
<i>M.T Vermet</i>	1
<i>Manuel Cano (director)</i>	1
<i>Manuel Cruells</i>	1
<i>Manuel V. Jaquetot</i>	1
<i>Marí Batlle</i>	1
<i>Martí Roger</i>	1
<i>Martí Zamorano</i>	1
<i>Miquel Valdés</i>	1
<i>Miralles</i>	1
<i>Nònit Puig</i>	1
<i>Pau Balsells</i>	1
<i>Pere Calders</i>	1
<i>Pere Prat i Gaballí</i>	1
<i>R. Ferrer</i>	1
<i>R. Vayreda</i>	1
<i>Ramón Fuster</i>	1
<i>Ricard Iturbi</i>	1
<i>Salvador Vives</i>	1
<i>Sebastià Gasch</i>	1
<i>Vicenç Vidal Corella</i>	1
<i>Xavier Benguerel</i>	1

Font: Elaboració pròpia

Aquesta gran varietat de redactors i col·laboradors ofereix també una gran varietat d'articles. Només analitzant el primer número trobem aquest ventall d'articles i temàtiques que aporten: Pere Calders va escriure a la secció «Gent d'ara» un article sobre l'escriptor i periodista soviètic Ilya Erhemburg. Joan Sacs, al mateix número, parla a la secció d'art sobre les novetats arqueològiques portades a terme a Atenes. Seguidament, Josep M. Francès publica un conte titulat «Badimon», acompanyat d'una il·lustració en blanc i negre de Martí Bas, i Alfons Maseras escriu una ressenya de la novel·la *La farsa i la quimera* i analitza la personalitat de Puig i Ferrer.

Tal com s'observa a la Taula 3, Antoni Rovira i Virgili fou l'escriptor que més articles redactà a la revista. I és que, durant la guerra, Rovira va col·laborar amb els mitjans habituals, com *La Humanitat* i amb els nous mitjans que aparegueren, tant els pertanyents al Comissariat de Propaganda com amb *Moments*, *Meridià* o *Catalans!*. Els articles que escriví es centraven tant en els conflictes bèl·lics, polítics i socials com en la vida quotidiana (Figueres, 2011). Rovira i Virgili va escriure articles a la revista sota el pseudònim de Captain Morley. En general, els articles que signava amb aquest nom tractaven sobre el conflicte.

La seva figura fou molt rellevant, i el seu nom apareixia a un gran nombre de capçaleres, fos com a col·laborador o perquè li replicaven els articles. A *Moments*, en el número vuit, Manuel Valldeperes va publicar un article titulat «A. Rovira i Virgili. Un periodista autèntic» després que guanyés el premi Almirall. A l'article, el defineix com un «periodista incansable, historiador conscient, polític clarivident, lluita sense desmai».

L'escriptora Mercè Rodoreda s'inicià en la professió periodística a partir dels anys trenta i, durant la Guerra Civil, publicava petites narracions a revistes com a *Revista de Catalunya*, *Companya* i *Moments*. Aquestes narracions tenien una visió més profunda, on s'entreveia la guerra en els seus relats.

Així, Mercè Rodoreda, juntament amb Mary Low, Aurora Bertrana i Elvira A. Lewi, foren els únics noms de dones que aparegueren signant articles a la revista.

3.2.2 Apartat visual

Un dels aspectes que caracteritza la revista i que és important destacar és la gran quantitat d'il·lustracions que acompanyaven els seus articles.

Les dimensions de la publicació eren 340 x 240 mm, i tenia paper setinat. La coberta presentava dibuixos en colors, i la revista incloïa reproduccions de cartes, moltes fotografies i il·lustracions que acompanyaven els articles.

3.2.2.1 Portades

Les portades de la revista eren vistoses. Els números tres, quatre i cinc, i el nou, deu i onze tenien com a fons colors forts, com el taronja, vermell, blau, groc i granat. La resta de números tenien com a fons colors grisos, blancs o negres. Sobre aquest fons, es presentava a la part superior el títol de la revista en majúscules, i a sota en petit, es col·locava el subtítol *La revista del nostre temps*. Com es pot veure a continuació, les portades són creatives i tenen una gran vistositat. Aquestes tenen l'objectiu de representar la voluntat del moment, els esdeveniments que estan patint.

Això ho veiem a través de les il·lustracions que apareixen a la portada, on es veu en dos ocasions a una infermera, a un soldat amb armes de guerra, un altre soldat o milicià estirat a terra, i un primer pla d'un soldat amb un casc. També apareix, a una de les portades, un dibuix d'una mare protegint els seus fills mentre bombardegen un poble o una ciutat, uns pagesos, un tanc xafant una ciutat mentre la gent fuig, una altra metgessa o infermera consolant o cuidant a una persona, un aviador, i un milicià acomiadant-se d'una dona.

Aquestes portades no són casuals. És una revista que posa el dibuix al servei de l'honor i de la glorificació, i mostra el seu respecte als combatents, a les infermeres, als refugiats i a les víctimes, a l'aviació... En aquest sentit, el dibuix té una intencionalitat.

Número u

Número dos

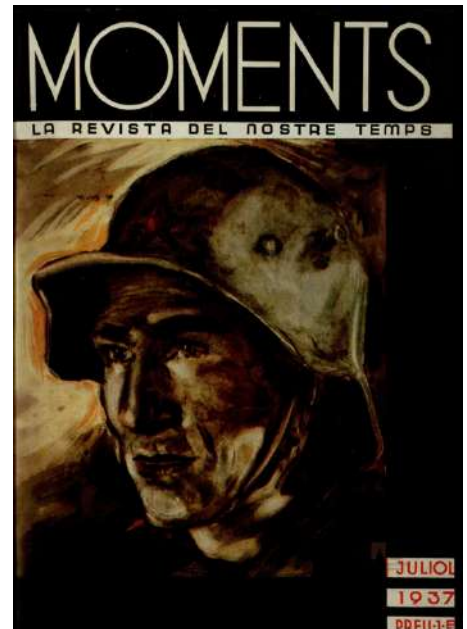
Número tres

Número quatre

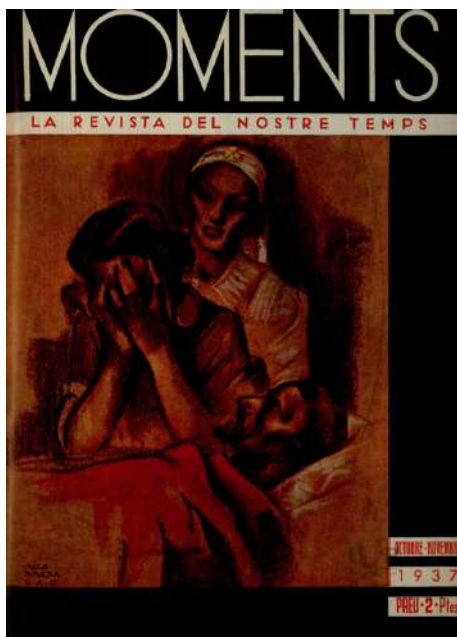
Número cinc

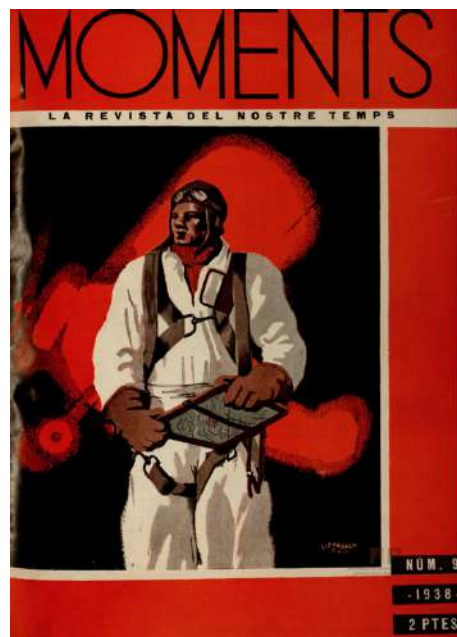
Número sis

Número set

Número vuit

Número nou

Número deu

Número onze

3.2.2.2 Dibuixants i il·lustracions

Molts dels dibuixants del segle XIX eren obrers anònims, no eren professionals de la pintura o del dibuix, sobretot els que es dedicaven a la premsa anarquista. Però, a partir del començament del segle XX, trobem que aquests dibuixants i obrers anònims, molts dels quals s'amagaven sota un pseudònim, dibuixaven vinyetes, il·lustracions, cobertes per a periòdics, revistes i llibres (Sarró, 2008).

Com s'ha esmentat anteriorment, el Sindicat de Dibuixants Professionals (SDP) era una de les entitats que editava la revista. Aquest sindicat s'organitzà poc després de les eleccions del 16 de febrer de 1936. Tal com explica el dibuixant i il·lustrador Carles Fontserè a les seves memòries, Helios Gómez en va ser el president i el veterà dibuixant humorista «Apa» - pseudònim del pintor i crític d'art Feliu Elias - el president honorífic. Si bé la UGT era la central sindical més influent de l'estat espanyol, a Catalunya era minoritària davant la poderosa CNT, de marcada influència anarquista davant la socialista de la UGT, i Helios Gómez llavors jugava a fons la carta comunista, tot i que va votar l'adhesió d'aquest sindicat a la UGT. Com que l'SDP aplegava la quasi totalitat dels cartellistes del moment, va ser l'únic col·lectiu que, durant el primer període de la revolució, va estar en condicions de produir propaganda gràfica en quantitat. Va deixar d'actuar com a sindicat per convertir-se en una mena de centre creatiu de propaganda gràfica exclusiu de la UGT i del PSUC, tot i que també va pintar cartells per la CNT, la FAI, el POUM i altres organitzacions antifeixistes. A l'SDP es treballava amb molt d'entusiasme, i els nous dibuixants i artistes van ser molt importants. I és que en aquells moments, els sindicats i els partits polítics estaven molt ocupats a formar les seves milícies armades, i no podien ocupar-se d'organitzar equips de dibuixants per a pintar cartells i fer propaganda gràfica. A més, el Comissariat de Propaganda tardaria dos mesos a ser creat (Fontserè, 2006: 250).

Així, entre els dibuixants de la revista *Moments*, el més assidu va ser Francisco Ribera, que fou el director artístic. El segueixen «Sim», Bardasano, Arteche, Sainz de Morales, Sancha, Quelus, Gil, Xirinius, Farell, Walter Denecke, P. Gabarró, Arpresa, Lizarraga, Josep Alumà, Juana Francisca Rubio, Martí Bas, Garcia Falgàs, Pol, Marí Batlle, etc.

El dibuixant Martí Bas va fer un dels cartells que més comentaris sarcàstics va provocar en el moment de la seva aparició. El cartell era quatre vegades més gran que l'estàndard de llavors, amb una consigna que deia «Feu tancs, tancs, tancs... que són els vehicles de la victòria!». Aquest ha estat falsament atribuït al Comissariat de Propaganda de la Generalitat, però segons va dir-li Miravittles a l'il·lustrador Carles Fontserè, la idea d'aquell cartell sorgí del comitè d'Agit-Prop del PSUC, és a dir, el Comissariat no hi tingué res a veure (Fontserè, 2006: 278).

El dibuixant José Luis Rey Vila, conegut pel pseudònim «Sim» va tenir l'honor de dibuixar la portada del primer i del segon número de la revista utilitzant aquarel·les. «Sim», a principis del 1936, es posà en contacte amb el Sindicat de Dibuixants Professionals i donà suport a les lluites socials. El Comissariat de Propaganda va editar les seves *12 escenes de guerra* que van ser reconvertides en calendari el 1938 i alguns cartells el 1937 (Sarró, 2008).

El director artístic Francisco Ribera pintà la portada del tercer i vuitè número, i solia utilitzar pintura a l'oli. Tot i que la seva ideologia estava allunyada del bàndol republicà, va treballar per la propaganda d'aquest.

Garcia Falgás dibuixà la quarta portada, a part d'algunes il·lustracions dins la revista, i Gumersindo Sàinz de Morales la cinquena i la sisena.

L'alemany Walter Denecke, sota el pseudònim «W.d» va dibuixar la portada del número set i va fer il·lustracions dins les pàgines de la revista. «W.d» era un dibuixant col·laborador de l'anarquista *Tierra y Libertad* i *Tiempos Nuevos*. A més, firmà uns quants cartells per al POUM i per la revista *Mirador*.

Gerardo Lizarraga, pintor i dibuixant de Navarra, incorporà una de les seves il·lustracions a la portada del número nou, ja que la Guerra Civil el sorprengué a Barcelona.

Josep Alumà, que dibuixà la portada del número deu de la revista, fou un cartellista professional publicitari, que va obtenir nombrosos premis en exposicions. Però la Guerra Civil va canviar el mercat de l'art, i passà a produir cartells per la República en guerra.

La portada de l'últim número va ser pintada per Juana Francisca Rubio. Treballava com a cartellista i, de fet, era de les poques dones que hi treballava, ja que durant aquella època no era molt normal que una dona es dediqués a aquesta tasca.

Les onze portades de la revista mostraven dibuixos a color en que es representaven a persones amb rostres que expressaven por o tristesa, famílies fugint d'una ciutat, militants, aviadors, o agricultors.

Les il·lustracions de l'interior de la revista eren, en gran majoria¹³, en blanc i negre, i solien acompanyar articles, contes o lletres de cançons. A més, els articles que feien referència a personalitats i personatges importants de l'època, venien acompanyats de dibuixos o retrats d'aquests, com per exemple aquesta il·lustració d'Antoni Maria Sbert elaborada per Arteché, que apareix al número deu.

Il·lustració d'Arteché del número deu de 'Moments'

Lluís Companys i Manuel Azaña, tal com s'ha mencionat anteriorment, també tenen un retrat publicat dins les pàgines de *Moments* fet per P.R:

---

¹³ El número quatre, presentava a la pàgina 23 tota en color taronja, fet poc usual a les pàgines interiors de la revista. El número cinc, a la pàgina 29 també presentava una pàgina de color groc i il·lustracions a color.

Il·lustració de P.R del número vuit de 'Moments'

Els contes també venien acompanyats de petits dibuixos per tal de poder situar-nos i imaginar-nos millor el relat. N'és un exemple el relat que publicà Mercè Rodoreda en el segon número de la revista:

Il·lustració de Xirinius del número dos de 'Moments'

També s'inclouïen moltes fotografies, on apareixien membres de les milícies antifeixistes de Catalunya, dones fent tasques de la casa, paisatges, nens estudiant a l'escola, personatges públics com Jaume Miravittles o Hilari Salvadó, carrers amb cases destrossades per les bombes dels franquistes, etc.

Un fet a destacar es troba en el primer número de *Moments*, on es van incloure unes fotografies molt impactants en un article titulat «Els Bàrbars». En aquest article, escrit per Sánchez Boxa, es mostren tres fotografies on apareixen en primer pla nens morts a causa de les bombes que van caure a Madrid:

Article de Sanchez Boxa del número u de 'Moments'

En resum, tot i que la revista *Moments* incloïa una gran quantitat de fotografies i il·lustracions, en general es manté en una rutina de presentació idèntica al que es feia a l'època, no té una gran innovació del disseny. És a dir, es manté en la línia del que s'estava fent fins llavors. El contrari passa amb el diari *Última Hora* i *La Batalla*, que sí presenten una explosió de disseny gràcies a la tasca de Josep Escuder, gran promotor del disseny en la premsa del segle XX, que tornà d'Estats Units i potencià l'aspecte fotogràfic i il·lustratiu de diferents diaris.

3.2.2.3 Publicitat i propaganda

Abans d'analitzar la publicitat, la promoció i la propaganda que s'inclouïa a les pàgines, cal destacar l'article que el director de la revista, Manuel Cano, va publicar en el número nou, que es titulà «La propaganda en la pau i en la guerra»:

Si en temps de pau (la propaganda) és un magnífic instrument per a prestigiar l'obra de govern, en temps de guerra esdevé un dels principals factors de la victòria. Les armes de combat tenen un camp limitat... Les armes de la propaganda, pel contrari, no coneixen límits, el seu horitzó abasta tota la superfície de la terra (Cano, 1938: 6).

Cano, tal com veiem en aquestes frases, dóna molta importància al paper de la propaganda, però reclama que aquesta sigui unificada a Catalunya, és a dir, està en contra de la diversitat de propaganda:

Es parla amb molta insistència de la necessitat d'anar a la unificació d'una sèrie de coses : unificació dels transports ; unificació de les indústries de guerra ; unificació de les nostres grans indústries en general... I si parléssim de la unificació de la propaganda? Catalunya és una Nació democràtica per excel·lència, per tradició i per convicció, i no es pot permetre que en aquests moments s'exterioritzin tendències que contradiguin aquests sentiments del poble català (Cano, 1938: 6).

És cert que, la falta de censura en els primers mesos del conflicte, va ajudar a fer que hi hagués una gran diversitat de la premsa republicana, que fou molt més gran que la dels nacionalistes.

Finalment, el director de *Moments* proposà que el Comissariat de Propaganda pugés a Conselleria:

Com sigui que el nostre Govern no té una conselleria de relacions exteriors, entenem nosaltres que l'actual Comissariat de Propaganda hauria d'esdevenir Conselleria. El Comissariat de Propaganda ha demostrat en aquests últims temps (...) que està en condicions magnífiques de prestar un gran servei al nostre país i a la causa de la llibertat. Ens atrevim a pronosticar que no es farà esperar gaire la conversió de l'actual Comissariat en Conselleria de Propaganda (Cano, 1938: 6).

Al número quatre de la publicació, hi ha al final de les pàgines un article titulat «Actuació del Comissariat de Propaganda», escrit per C. Mas de la Riba, que explica el funcionament i les actuacions que ha portat a terme el Comissariat, destacant així la importància de la propaganda:

El Comissariat de Propaganda, regit per Jaume Miravittles, va copsar tot seguit la seva responsabilitat i amb una celeritat i encert admirables ha fet comprendre arreu del món la raó de la nostra causa i ha posat de relleu en forma irrefutable la barbàrie dels feixistes i la concomitància dels insurrectes espanyols amb la reacció internacional. Fruit d'aquesta actuació ha estat el prestigi internacional que gaudeix avui el Comissariat de Propaganda, de Catalunya (Mas de la Riba, 1937: 39).

Mas de la Riba ressaltava els diferents àmbits d'actuació del Comissariat, com la Secció de Festivals, que és la més antiga i que començà recaptant per a Milícies Antifeixistes, la Secció de Cinema, la Secció d'Edicions, on ressaltava una de les tasques més importants, que és la publicació de la revista *Nova Iberia*:

La Secció d'Edicions, publicava *Nova Iberia*, la revista més important que ha tingut la península, és traduïda a quatre idiomes i constitueix una joia de les arts gràfiques del nostre país, malgrat les dificultats presents. Amb ella l'home que s'interessi per la nova estructuració de tots els aspectes de la vida en la re- volució, pot formar-se una consciència sòlida basada en les realitats modèliques del nostre país (Mas de la Riba, 1937: 39).

Tanmateix, apunta que el Comissariat també edita publicacions pels infants, per al públic en general i pel públic internacional, com el diari que es realitza a la delegació del Comissariat a París, titulat *Le Journal de Barcelone*.

A cada número d'aquesta publicació, després de la portada, les primeres pàgines estaven dedicades a posar publicitat, i a les dues o tres últimes pàgines també hi incloïen anuncis.

A la següent taula, s'exposa el nombre de pàgines totals de cada número de la revista, el nombre de pàgines que contenia publicitat comercial i de promoció/propaganda, i el nombre d'anuncis comercials, ja que es publicava més d'un anunci per pàgina.

Taula 4

Relació pàgines de la revista i número d'anuncis i promoció/propaganda

	PÀGINES DE PUBLICITAT COMERCIAL	NOMBRE D'ANUNCIS COMERCIALS	PÀGINES AMB PROPAGANDA D'UGT, PSUC O ALTRES ENTITATS PÚBLIQUES¹	PÀGINES AMB PROMOCIÓ DEL COMISSARIAT DE PROPAGANDA¹	PÀGINES TOTALS DE LA REVISTA
NÚMERO 1	8	16	1	-	20
NÚMERO 2	5,5	13	2	1	22
NÚMERO 3	4	12	-	1	38
NÚMERO 4	6,5	22	-	1	40
NÚMERO 5	9	24	-	1	51
NÚMERO 6	9	28	-	1	51
NÚMERO 7	5	14	1	-	53
NÚMERO 8	9	32	-	1	63
NÚMERO 9	6	17	1	-	52
NÚMERO 10	7	17	-	1	51
NÚMERO 11	15	43	1	-	69

Font: Elaboració pròpia

Pel que fa als anuncis comercials, les marques que s'anunciaven amb més recurrència als diferents números de la revista foren: Radio Saturno, Olímpic, Sabelin, Myrurgia, Crosley i Casa Lluís Estil·les i Solé.

RADIO SATURNO.

IMPORTADORS

Gran assortit de tota classe de material per a la construcció d'aparells de Ràdio

Reparacions de tota mena pel nostre personal especialitzat

RAMBLA DE JAUME COMPTE, 2

U. G. T. Empresa Col·lectivitzada C. N. T.

PER APRIMAR-SE

SABELIN

Composició d'herbes medicinals. No deixa senyals de l'OBESITAT i conserva les carns fortes i sense arrugues.

MAI PERJUDICA

ES VOL CONVÈNCER?

Provi tan sols una tassa o demani fullet a

LABORATORIS SOKATARG
carrer del Ter, 16 - Telèf. 50791
BARCELONA

VENDA A LES PRINCIPALS FARMACIES

Il·lustracions d'anuncis extrets de la revista 'Moments'

Senyora: La seva màquina de cosir la podrà vendre, adobar o canviar a

AVINYÓ, 30
(enfrent del «Bolsin»)
TELÈFON 24381

Casa

Lluís Estil·les i Solé

on trobarà un extens assortiment en MAQUINES I MOBLES ENFONSABLES a l'abast de tothom

---

Gran assortiment en agulles de tots els sistemes i classes

Descompte: 5 % contra presentació d'aquest anunci

CROSLEY

RADIO CORPORATION (CASA AMERICANA)

RADIO, NEVERES RENTADORES ELECTRIQUES

DETALLS EN TOTS ELS ESTABLIMENTS DEL RAM

Il·lustracions d'anuncis extrets de la revista 'Moments'

jungla
el perfum de moda

MYRURGIA

Els números que van incloure més pàgines amb anuncis van ser el número vuit i el número onze, i és que l'últim va ser el que més anuncis va incloure: quinze pàgines de publicitat, amb 42 anuncis comercials, fet poc vist a les revistes del moment.

El número nou és el primer que conté una pàgina amb les il·lustracions dels anuncis a color. Són anuncis que han aparegut també en números anteriors, però en blanc i negre, com la marca *Olimpic* de calçotets o *Ràdio Saturno*.

Primera pàgina amb anuncis de color del número nou de la revista 'Moments', publicat el 1938

Així, la publicitat que s'inclou a la revista *Moments* és molt estàtica. No és una publicitat revolucionària ni innovadora. Els anuncis publicats s'assemblen molt entre ells, les il·lustracions són molt iguals, només canvia que a un anunci apareixen uns calçotets, a un altre anuncien aspirines, cosmètica, etc. I, al mirar l'anunci, si no

tenim coneixement dels anys en què es va publicar, no podem saber si aquesta publicitat és en guerra o no, perquè l'anunci no té una transformació.

Tanmateix, al número onze veiem dos anuncis diferents que es poden considerar més innovadors: un és el de la Casa Vilardell, on s'il·lustra a una pàgina sencera els magatzems Vilardell, al costat del monument a Colón, i amb avions que sobrevolen la ciutat. L'altre anunci, al mateix número, que demana que s'enviïn draps a les tinències de l'alcaldia, que utilitzaran com a roba d'abric pels seus soldats. Aquests anuncis mostren el moment que estaven vivint, és a dir, mostren la guerra i són molt representatius. D'aquesta manera, només mirant l'anunci podem situar-nos en un moment concret.

Tret d'aquests dos anuncis, la majoria són convencionals i segueixen una presentació arquetípica.

Anunci Casa Vilardell, publicat al número onze de 'Moments'

Anunci publicat al número onze de 'Moments'

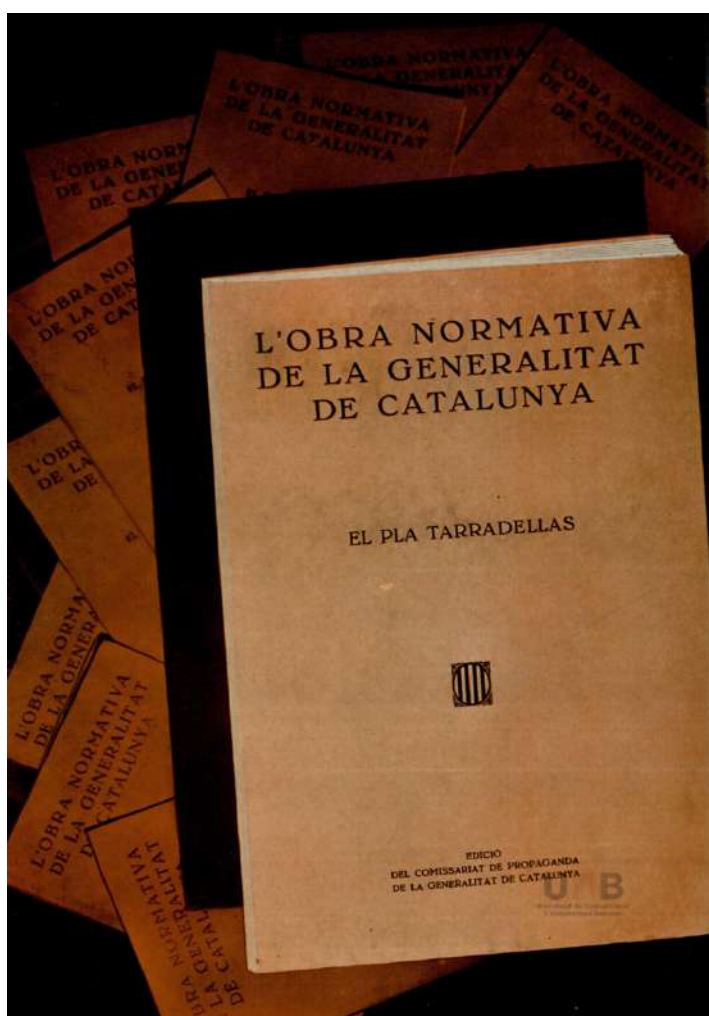
Un dels objectius del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya era el de donar a conèixer les publicacions que feia, així com els actes que s'organitzaven.

Com podem observar a l'anterior taula, gairebé a tots els números hi havia una pàgina sencera amb alguna promoció del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya. I és que el Comissariat solia autopromocionar els productes que editava a les revistes de moda d'aquell moment. En general, el lloc on situava aquesta publicitat era a la contraportada. Una de les publicacions periòdiques que promocionava a *Moments* era la revista *Nova Iberia*.

A part de revistes, el Comissariat també promocionava els seus llibres. En el número quatre de la revista *Moments*, l'òrgan va promocionar *L'obra normativa de la Generalitat de Catalunya. El Pla Tarradellas*. També ho va fer en el número vuit amb la novel·la d'Upton Sinclair, titulada *No passaran!*, ja que en va editar la versió en català.

El Comissariat també feia una crida, a través de la seva propaganda, a que els catalans participessin a la guerra i a la defensa de Madrid. Així, aquest òrgan va distribuir als soldats catalans un pin que reproduïa les quatre barres per tal que se'l posessin a la solapa i fer visible la participació catalana a la guerra en el camp de batalla. Més tard,

els serveis de Miravittles van adaptar aquesta insígnia per comercialitzar-la, incorporant el text "Per Catalunya" (Boquera, 2015). Així, el Comissariat també va

Il·lustració del número quatre de 'Moments'

voler publicar anuncis amb cartells d'aquesta insígnia, i per això trobem a l'últim número de la revista *Moments*, publicat el 1938, una versió més senzilla amb els següent text: «Catalans! Ara més que mai cal que la lluiu a la vostra solapa. És un deure patriòtic». La Generalitat va fabricar aquesta insígnia per donar-la als soldats catalans, que molts estaven a Madrid.

Anunci del número onze de 'Moments'

3.3.3 Desaparició de *Moments*

Després d'haver analitzat tota la revista *Moments*, és necessari preguntar-se per què va deixar de publicar-se. Al llarg del treball, s'ha intentat buscar informació sobre la desaparició de la revista, tot i que finalment, no s'ha trobat una raó exacta, sinó només indicis. Es va publicar l'últim número l'any 1938. En aquest número, no hi ha cap article de comiat, ni s'ha trobat entre les pàgines res que fes pensar que aquell seria el seu últim número. Tampoc se sap el mes exacte en què va sortir el número onze, tot i que hi apareix un article datat l'agost del 1938 que ens pot fer pensar que va publicar-se a l'agost o els mesos següents.

D'aquesta manera, només s'han trobat indicis de per què va deixar de publicar-se. Un d'ells és que, l'any 1938, la Generalitat s'havia quedat gairebé arruïnada. El Comissariat de Propaganda ja no tenia els diners i el finançament amb el qual va començar, tal com s'ha esmentat a apartats anteriors. A les publicacions ja no se les ajudava, i el paper escassejava per les condicions que la guerra havia deixat a l'economia. Per tant, les revistes es van afeblir en la seva paginació i publicació. En aquells anys, la premsa patí moltíssim, i la crisi financera i les dificultats podrien ser un factor de la desaparició de la revista *Moments*.

Un altre factor podria ser l'aparició l'any 1938 d'algunes revistes com *Meridià*, setmanari de literatura, d'art i política que aparegué el 14 de gener, i *Catalans!*, un altre magazín popular que, probablement, van acabar eclipsant la revista *Moments*.

4. Conclusions

A través de l'anàlisi que s'ha fet al llarg del treball, es pot dir que *Moments* és una revista molt respectable i digna, per la gran quantitat de col·laboradors, d'intel·lectuals i d'articles de diferents temàtiques que s'hi publicaven.

Continguts

Si bé la revista és apte per a diversos tipus de públic, tant pel seus articles de caràcter informatiu, amb relats de la guerra, com pels seus escrits dirigits a l'entreteniment—contes, poemes, cançons, cinema i llibres—, també es veu una clara intenció de voler expressar temes i idees per a persones amb un alt nivell crític i de reflexió. A més, hi ha un interès a mostrar una societat amb una economia de caràcter col·lectivista i socialista, posant en relleu, a través de diversos articles que s'han exposat anteriorment, els beneficis de la col·lectivització del treball. A la revista es fan reportatges de tota mena: d'art, d'excursionisme, de diferents ciutats —com la de Sabadell i Manresa— sobre les col·lectivitzacions, etc. També es publiquen molts articles d'opinió, i no és d'estranyar per la gran quantitat de col·laboradors i redactors que escrivien a la revista i exposaven el seu punt de vista dels temes d'actualitat.

Il·lustracions

D'altra banda, la tasca dels dibuixants, que acompanyaven tots aquests escrits amb les seves il·lustracions, va contribuir que fos una revista destacada i singular. Al llarg dels onze números publicats, es veu un progrés i una millora en la composició dels grafismes, perquè posen més esforços i es dediquen més a cuidar les il·lustracions, inserint fins i tot color en alguns dibuixos que es troben dins la revista. En relació amb les il·lustracions de les portades, les portades són molt creatives i tenen una gran vistositat. Aquestes tenen l'objectiu de representar la voluntat del moment i els esdeveniments que estan patint. Les portades no són casuals, el dibuix té una intencionalitat, ja que és una revista que posa el dibuix al servei de l'honor i de la glorificació, i mostra el seu respecte als combatents, a les infermeres, als refugiats, a les víctimes i a l'aviació mitjançant les il·lustracions que situen a les portades.

Publicitat i propaganda

Els publicistes també van aportar i confiar en la revista, donant així sentit a la col·lectivització del treball que la revista recolza, tal com s'afirma al text de presentació de la publicació: «No l'han realitzat un grup d'artistes i escriptors de molt o poc prestigi, ni la finança cap empresa àvida de guanys materials (...) És en aquest sentit, de col·lectivització del treball, que tenim l'orgull d'afirmar que MOMENTS és, lector, una bella promesa».

Però, tal com s'ha explicat anteriorment, els anuncis publicats s'assemblen molt entre ells, les il·lustracions són molt iguals, només canvia que a un anunci apareixen uns calçotets, a un altre anuncien aspirines, cosmètica, etc. I, en mirar l'anunci, si no tenim coneixement dels anys en què es va publicar, no podem saber si aquesta publicitat és en guerra o no perquè la majoria d'anuncis no tenen una transformació.

Al número onze, podem veure dos anuncis que sí que pateixen una transformació, ja que insereixen elements que fan referència a la guerra, al moment que estan vivint. Aquests són molt representatius, i per aquesta raó es consideren més innovadors i pioners.

De la revista també es destaca l'evolució que té cap a una clara propaganda de guerra, que recolzava obertament al bàndol republicà. Dins les seves pàgines, ens trobem articles que es posicionen clarament en contra del feixisme i de l'exèrcit del bàndol nacional, així com anuncis que fan una crida als catalans per lluitar a la guerra i vèncer als feixistes, deixant veure a diversos articles el gran sentiment catalanista. No és d'estranyar perquè, en aquell moment, a Espanya es lluitava tant a primera línia de combat, amb armes i soldats, com a la rereguarda a través de la propaganda escrita, radiofònica, cinematogràfica, etc.

Desaparició de la revista

Tal com s'ha explicat a l'apartat anterior, probablement la revista *Moments* va deixar de publicar-se per la crisi financera i pels obstacles que van sorgir durant l'última etapa

de la guerra, com per exemple l'escassetat del paper i la falta d'ajudes econòmiques a les publicacions.

Així, aquesta «bella promesa» possiblement no va poder superar les dificultats de la guerra que tant havia tractat al llarg de les seves pàgines.

5. Referències bibliogràfiques

Llibres i pàgines consultades

Batalla, R. (2010). *Jaume Miravittles i Navarra. Intel·lectual, revolucionari i home de govern. Els anys joves, 1906-1939*. (Tesi doctoral). Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona. Recuperat de: <http://hdl.handle.net/10803/32060>

Boquera, E. (2015). *La batalla de la persuasió durant la Guerra Civil. El cas del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1936-1939)*. (Tesi Doctoral). Facultat de Comunicació i Relacions Internacionals Blanquerna. Recuperat de: <http://hdl.handle.net/10803/300589>

Campillo, M., Centelles, E. (1979). *La premsa a Barcelona. 1936/1939*. Barcelona: Centre d'Estudis d'Història Contemporània.

Campillo, M. (1994). *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Casasús, J.M. (1991). *Periodisme que ha fet història*. Premià de Mar: Col·legi de Periodistes de Catalunya.

Figueres, J.M. *Antoni Rovira i Virgili*. Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, Vol. 22 (2011), p. 131-156. DOI 10.2436/20.1001.01.69 <<https://ddd.uab.cat/record/117099>> [Consulta: 19 abril 2021].

Figueres, J.M. (1989). *La premsa catalana*. Col·lecció Nissaga. Barcelona: Rafael Dalmau Editor.

Figueres, J.M. (2010). *Periodisme en la Guerra Civil*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Figueres, J.M. (2007). *Entrevista a la guerra. 100 converses: De Lluís Companys a Pau Casals*. Barcelona: L'Esfera de Llibres.

Fontserè, C. (2006). *Memòries d'un cartellista del 36 (1931-1939)*. Barcelona: Proa.

Guillamet, J. (2003). *Història del periodisme*. Aldea global. Bellaterra; Castelló de la Plana; Barcelona; València.

Guillamet, J. (2003). *Estat de la investigació en història de la premsa i del periodisme a Catalunya*. Treballs de Comunicació, [en línia], p. 145-63, <https://www.raco.cat/index.php/TreballsComunicacio/article/view/242880> [Consulta: 11-02-2021].

Martí, R., Ortega, M. (2001). *Les revistes de la guerra: publicacions periòdiques il·lustrades sobre la Guerra Civil a Catalunya (1936-1939)*. Barcelona: Editorial Salvatella.

Mendelson, J. (2009). *Revistas, modernidad y guerra*. Madrid: Museo Nacional de Arte Reina Sofía.

Ministerio de Guerra. (1936). *Orden, circular, disponiendo a partir del día 5 del mes actual los voluntarios de las Milicias repúblicas que formen parte de las columnas de operaciones, perteneciendo a unidades controladas por las Autoridades militares, así como los de las Milicias locales que prestan, por orden de aquéllas, un servicio permanente que les impida acudir al trabajo, disfruten el haber metálico de diez pesetas diarias*” (en castellà). *Gaceta de Madrid*. Disponible a: <https://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1936/229/B01284-01284.pdf>

Sinclair, U. (1937). *No pasaran! Una historia del setge de Madrid*. Barcelona: Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya.

Theodore Peterson. (1956). *Magazines in the Twentieth Century*. Urbana: University of Illinois Press.

Torrent, J., Tasis, R. (1966). *Història de la premsa catalana*. Barcelona: Editorial Bruquera S.A.

Articles mencionats de la revista *Moments*¹⁴

Azaña-Companys. (1937). *Moments: la revista del nostre temps*, (8), 34-35.

Benguerel, X. (1936). L'absent. *Moments: la revista del nostre temps*, (2), 14.

Boxa, S. (1936). Els Bàrbars. *Moments: la revista del nostre temps*, (1), 5.

Calders, P. (1936). Ilya Erhemburg. *Moments: la revista del nostre temps*, (1), 9.

Cano, M. (1938). La propaganda en la pau I en la Guerra. *Moments: la revista del nostre temps*, (9), 6-7.

Curell, F. (1938). Expedicions àrtiques. *Moments: la revista del nostre temps*, (10), 24-26.

Francès, J.M. (1936). Badimon. *Moments: la revista del nostre temps*, (1), 14-15.

---

¹⁴ La revista *Moments* està disponible al Dipòsit Digital de Documents de la UAB: <https://ddd.uab.cat/record/53802>

Francès, J.M. (1937). La tràgica efemèrides. *Moments: la revista del nostre temps*, (6), 42.

Jordana, C.A. (1937). Redreç d'un soldat. *Moments: la revista del nostre temps*, (3), 34.

Mas, C. (1937). Actuació del Comissariat de Propaganda. *Moments: la revista del nostre temps*,(4), 39-40.

Maseras, A. (1936). Entre la farsa i la quimera. *Moments: la revista del nostre temps*, (1), 16.

Morera, J. (1938). En la lluita. *Moments: la revista del nostre temps*, (9), 12-13.

Pagès, J. (1938). Quan al cel li tallen els cabells. *Moments: la revista del nostre temps*, (9), 22-23.

Pujol, F. (1937). Excursionisme pedagògic. *Moments: la revista del nostre temps*, (7), 16-18.

R, A. (1937). Feixisme. *Moments: la revista del nostre temps*, (6), 41-41.

Rodoreda, M. (1937). Camí a la Guerra. *Moments: la revista del nostre temps*, (6), 50.

Sacs, J. (1936). Novetats Arqueològiques. *Moments: la revista del nostre temps*, (1), 12-13.

Serra, M. (1938). Consideracions sobre el pervindre econòmic de Catalunya. *Moments: la revista del nostre temps*, (9), 34-36.

Sota el signe de la col·lectivització. (1937). *Moments: la revista del nostre temps*, (5), 16-19.

Una col·lectivitat modèlica. (1937). *Moments: la revista del nostre temps*, (9), 42-43.

Valldeperes, M. (1937). Un periodista autèntic. A. Rovira i Virgili. *Moments: la revista del nostre temps*, (7), 55.

Verges, F. (1937). Palestina i la rivalitat anglo-italiana. *Moments: la revista del nostre temps*, (8), 30-32.

6. Annexos

6.1 Text de presentació de la revista

En el primer número de la revista *Moments*, que sortí el 12 de desembre del 1936, es va publicar el següent text de presentació:

The image shows the cover of the first issue of the magazine 'MOMENTS'. The title 'MOMENTS' is printed in large, bold, black capital letters at the top. Below it, the names of the contributing organizations are listed in a smaller, black, sans-serif font: 'Sindicat de Dibuixants Professionals', 'Agrupació d'Escriptors Catalans', 'Agrupació Professional de Periodistes', and 'Ass. d'Agents Professionals de Publicitat (U.G.È.)'. The issue number 'N.º 1' and the date '12 DE DESEMBRE' are printed in the top left corner. The main content is divided into two columns. The left column is titled 'SUMARI' and contains a table of contents with article titles, authors, and page numbers. The right column is titled 'PRESENTACIÓ' and contains a short introductory text. At the bottom right, there is a circular logo for 'UAB' (Universitat de Barcelona) and the text 'Biblioteca de Comunicació i Informàtica General'. The address 'MOMENTS - PORTAL DE L'ANGEL, 9' and the phone number 'Telèfon 10796 - BARCELONA' are printed at the very bottom.

MOMENTS

Sindicat de Dibuixants Professionals
Agrupació d'Escriptors Catalans
Agrupació Professional de Periodistes
Ass. d'Agents Professionals de Publicitat
(U.G.È.)

N.º 1 12 DE DESEMBRE

SUMARI

	Pàg.
PORTADA EN COLORES, de Sim	
EL COR, EL COS I EL CERVELL D'ESPANYA EN LLUITA CONTRA EL MILITARISME, per G.	2
ELS BÀRBARS, per G. Sánchez Basa	5
EL SECRET DEL CIUTADÀ BARCELONÈ, per S. M.	6
RETTALLS DE PREMSA ESTRANGERA	8
IUYA ERREMBOURG, per Pere Calders	9
«MARXA DE NITS, apunt per Sim	10
NOVETATS ARQUEOLÒGIQUES, per Joan Sacs	12
BADIMON, conte de J. M. Francés	14
«ENTRE LA FARSA I LA QUIMERA», per Alfons Maseras	16
CANÇÓ EMBRIAGADA, versos de M. T. Vermet.	17
REFUGI AL NORD, per C.	18
EXCURSIONISME, per F. Pujol i Alguaró	19

PRESENTACIÓ

POCQUES vegades el cronista encarregat de presentar una nova publicació, pot eludir l'encòrrrec de glossar que aquesta obseix a una necessitat ben determinada. I poques vegades també l'encòrrrec va recollit, com en el nostre cas, per una realitat més forta que tot el que puguin expressar unes quantes frases.

Tan modesta que pot semblar-te a tu, lector, l'obra que avui hem posat a les teves mans, i tan semblant a moltes d'altres més o menys afortunades, i no obstant aquesta d'ara respon a un imperatiu ineludible de l'hora tràgica i gloriosa que vivim.

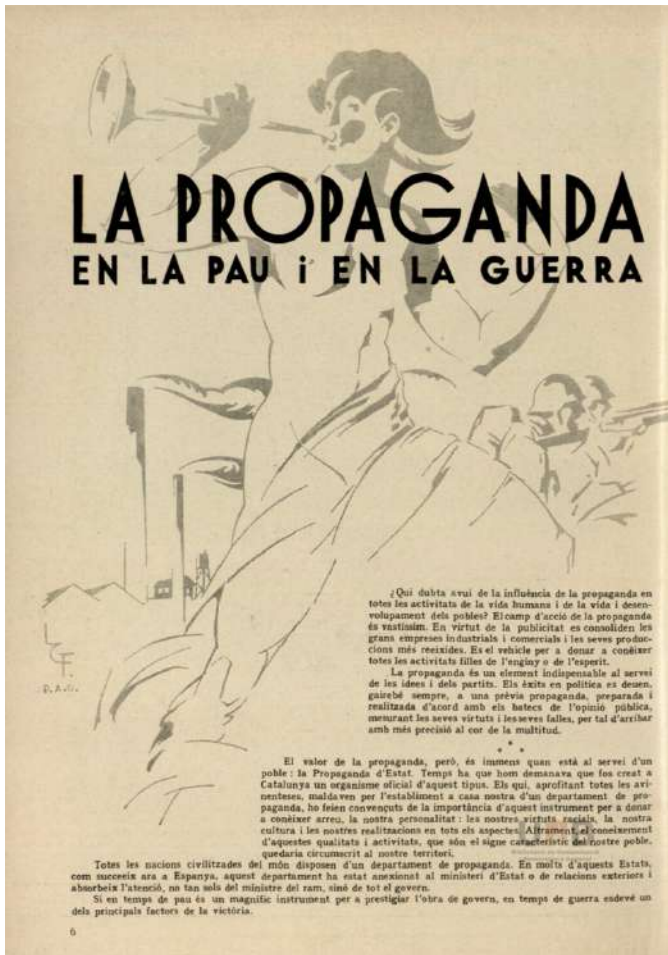
Han estat precises una guerra i una revolució per a fer possible que tu fullegis aquesta revista. Pots objectar que si els fruits d'aquelles no fossin de més envergadura, hauríem pagat la present publicació a un preu excessivament car. Cert. Però és que aquesta revista té una ànima, q'è és un resultat del moment i un símptoma del futur immediat. No l'han realitzat un grup d'ortistes i escriptors de molt o poc prestigi, ni la finança cap empresa àvida de guanys materials. Són els dibuixants de Catalunya, els escriptors de Catalunya i els periodistes i els agents de publicitat de Catalunya els qui le l'ofereixen. I molt més que l'afany d'aconseguir un èxit immediat, ens mou el desig de marcar un camí, d'evidenciar com sota el signe de la U. G. È., garantia d'un netíssim esperit revolucionari, sindicats de professions diverses poden col·laborar en una obra comú. És en aquest sentit, de col·lectivització del treball, que tenim l'orgull d'afirmar que MOMENTS és, lector, una bella promesa.

UAB
Biblioteca de Comunicació
i Informàtica General

MOMENTS - PORTAL DE L'ANGEL, 9
Telèfon 10796 - BARCELONA

6.2 Article sobre la importància de la propaganda

El següent article fou escrit per Manuel Cano, el director de la revista, i publicat en el número nou, l'any 1938:

LA PROPAGANDA EN LA PAU i EN LA GUERRA

¿Qui dubta avui de la influència de la propaganda en totes les activitats de la vida humana i de la vida i desenvolupament dels pobles? El camp d'acció de la propaganda és vastíssim. En virtut de la publicitat es consoliden les grans empreses industrials i comercials i les seves produccions més reeixides. És el vehicle per a donar a conèixer totes les activitats liles de l'enginy o de l'esperit.

La propaganda és un element indispensable al servei de les idees i dels partits. Els èxits en política es deuen, gairebé sempre, a una prèvia propaganda, preparada i realitzada d'acord amb els hàbits de l'opinió pública, mesurant les seves virtuts i les seves faltes, per tal d'arribar amb més precisió al cor de la multitud.

El valor de la propaganda, però, és immens quan està al servei d'un poble: la Propaganda d'Estat. Temps ha que hom demanava que fos creat a Catalunya un organisme oficial d'aquest tipus. Els qui, aprofitant totes les aventures, maldeven per l'establiment a casa nostra d'un departament de propaganda, ho feien conseqüent de la importància d'aquest instrument per a donar a conèixer arreu, la nostra personalitat: les nostres virtuts, racials, la nostra cultura i les nostres realitzacions en tots els aspectes. Altres, el coneixement d'aquestes qualitats i activitats, que són el signe característic del nostre poble, quedaria circumscrit al nostre territori.

Totes les nacions civilitzades del món disposen d'un departament de propaganda. En molts d'aquests Estats, com succeïx ara a Espanya, aquest departament ha estat anomenat al ministeri d'Estat o de relacions exteriors i absorbeix l'acció, no tan sols del ministre del ram, sinó de tot el govern.

Si en temps de pau és un magnífic instrument per a prestigiar l'obra de govern, en temps de guerra esdevé un dels principals factors de la victòria.

Les armes del combatent tenen un camp limitat, el camp de batalla. Les armes de la propaganda, pel contrari, no coneixen límits, i el seu horitzó abasta tota la superfície de la terra. Actua en el nostre camp de batalla per tal de mantenir i enfortir l'aspecte combatiu de l'exèrcit. Edita diaris, bulletins i opuscles que són introduïts al sector de l'enemic a fi de causar la demoralització de l'adversari i, a l'interior del país, per a conservar la moral de guerra indispensable i crear l'escalí i el suport necessari entre la població no combatent.

A l'exterior, la seva missió és força més important per haver d'opacar sobre una matèria més o menys indiferent i, per tant, més difícil de fer reaccionar. Aquesta reacció favorable de l'exterior és indispensable als pobles en guerra i tots els països que s'han trobat en el nostre cas, han cercat amb avidesa aquesta cooperació internacional, si que es reduïa a un corrent de simpatia; a una atmosfera moral. Aquest aspecte de la propaganda ha estat negligit per nosaltres fins no fa gaire. Ja sabem que d'un temps ençà hem tractat de posar-hi cura, però resta encara per a corregir un error gravíssim: la diversitat de propaganda.

Som fervents defensors de la llibertat en tots els camps, però entenem que aquestes hores greus que viu el nostre poble, reclamen una discreció i un tacte extremats, als quals hem d'estar sotmesos. Ens fa l'efecte que ni el Govern d'Espanya ni el de Catalunya han parat esment en els perills que implica aquesta llibertat de propaganda de que es gaudeix a Catalunya i a tota l'Espanya republicana, i el fusteg que pot ésser-nos, si no hi posem remensa, aquesta llibertat o mala fe de certs mitjans, de lluitar-se a l'exaltació dels ànims, mentre es ventila al front de batalla el nostre endeveïdor.

D'ençà de l'afegament forçós hem hagut de patir els efectes nocius d'una propaganda desordenada i caòtica, que no s'edificava amb la nostra ideològia i que ens ha fet aparèixer als ulls del món com un país que viu en ple règim zoològic. Amb això hem estat més dissortats que altres països, els quals no patiren els efectes de la seva guerra, en aquest aspecte, fins que fou assolida. A la sortida de guerra va ajornar-se tot seguit del nostre poble, degut al cultiu que se n'ha fet per part de certs elements, i ha produït i produirà els estralls que representa el voler fer escarri de la democràcia i de tots els avenços aconseguits pel liberalisme, en el camp espiritual. El més dolent és que tota aquesta propaganda es fa d'espina al poble, per elements forasters o per especuladors de la política que tracten d'opacar sobre la nostra ànima en un moment de depressió, en lloc de contribuir a enfortir el nostre esperit en els moments de debilitament.

Es parla amb molta insistència de la necessitat d'anar a la unificació d'una sèrie de coses: unificació dels transports; unificació de les indústries de guerra; unificació de les nostres grans indústries en general... De vegades aquesta campanya abasta a un bon desig, però sovint consisteix a fer servir la guerra com a comodín en profit de mesquines interesses de partit i a afalagar els enemics de Catalunya que senten una gravis incògnita de la nostra riquesa industrial i del nostre estadi, lils del nostre esteri a través de moltes centúries. Però... i si parlessim de la unificació de la propaganda? Catalunya és una nació democràtica per excel·lència, per tradició i per convicció, i no es pot permetre que en aquest moment s'exterminin tendències que contradueixen aquests sentiments del poble català. Si Catalunya desitja cultivar l'amistat amb les nacions d'arrel democràtica, no s'ha de consentir que ningú tracti de desbarbar o privar-nos del contacte amb els pobles que són avui l'avantguarda de la civilització.

Com sigui que el nostre Govern no té una conselleria de relacions exteriors, entenem nosaltres que l'actual Comissariat de Propaganda hauria d'endeveïnar Conselleria. El Comissariat de Propaganda ha demostrat en aquest últim temps, després de superar la seva època de llançament de mocotes i de curs trucció de stands, que està en condicions magnífiques de prestar un gran servei al nostre país i a la causa de la llibertat. Ens atrevim a pronosticar que no es farà cap gaire la conversió de l'actual Comissariat en Conselleria de Propaganda.

Aleshores el Conseller d'aquest nou departament, no la altra cosa que orientar i dirigir la posta en pràctica del criteri de Govern en matèria de propaganda interior i exterior. Totes les suggerències hauria de posar-les a coneixement i aprovació dels seus companys de Consell, abans de dur-les al camp de les realitzacions, per tal que la propaganda respongui a una unitat de criteri i, per tant, als sentiments i als interessos de Catalunya.

Considerem, doncs, urgentíssima la unificació de la propaganda en un estament oficial, almenys per tot el temps que duri la guerra. S'ha d'impossibilitzar que Catalunya aparegui davant el món amb una imatge que no li és característic i s'ha d'impossibilitzar que s'especuli amb els sentiments i privacions que pateix actualment el nostre poble, gràcies que el fruit d'aquesta especulació consistiria en una societat de tipus primitiu.

MANUEL CANO

6.3 Article en resposta a les paraules de Lluís Companys

Aquest article, publicat en el número onze que sortí l'any 1938, fou escrit per Lluís Capdevila, on escriu una mena de resposta dels soldats dirigits a Lluís Companys, després que els soldats escoltessin el suport que el president els donava a través de la ràdio.

DEL FRONT DE GUERRA

PARAULES DELS SOLDATS CATALANS AL PRESIDENT DE CATALUNYA

President de Catalunya: L'altra nit ens arribà per ràdio la vostra veu; l'altra nit vós parlàveu al nostre poble, al nostre poble.

Avui des de les línies de foc, us responen els soldats que s'enorgulleixen d'ésser catalans i s'enorgulleixen de defensar amb les armes la dignitat i la llibertat de la nostra terra.

L'altra nit vós cridàveu:
— Catalans!
I avui, des del front de guerra us responem:
— Present!

La vostra veu càlida, ferrosa, sincera, emocionada, lleial, l'havíem escoltat en hores de triomf, en hores d'alegria. I ara l'escoltem en hores de perill i d'inquietud. Avui com abans, però, us responem:
— Present!

Avui com abans i com sempre, tenim la certesa de la nostra victòria perquè, ho podem dir ben alt, som fills d'un poble que no sap ésser esclau. La diferència entre els facciosos i nosaltres és que ells criden: ¡Arriba España! i la malvenen a Itàlia i a Alemanya. Això els catalans no ho sabem fer perquè tenim dignitat, perquè tenim vergonya, perquè hem bastit un poble i el volem fort i lliure.

President: aci hi ha uns soldats que han passejat triomfalment per terres d'Aragó, i les han fet respectar i estimar, les banderes de Catalunya i la República.

Aquests soldats són els que sempre han estat al costat vostre, els que sempre s'han sentit orgullosos de seguir-vos: el 14 d'abril, quan proclamàveu la República; el 6 d'octubre quan, amb una magnífica lucidesa política, defensàveu la República i anàveu a presidir mentre ells anaven a la presó i a l'exili; el 16 de febrer, ressuscitant la República, arrancant-la de les mans innobles dels seus detentadors; el 19 de juliol esclatant la revolta feixista.

Han passat gairebé dos anys des d'aquest dia i el que aquests soldats han fet — plantar cara a Alemanya, a Itàlia i a l'Espanya rebel — no hi ha cap altre poble al món que ho faci. Amb quin orgull d'ara endavant podem dir-nos catalans!

Aquells dies primers de la guerra, el poble es donà una consigna: no passaran. Avui, President, en resposta a les vostres nobles i emocionades paraules, repeteix: No passaran!

Malgrat la feblesa suicida de les nacions democràtiques, malgrat la monstruositat jurídica de la No Intervenció, no passaran.

Les hores són avui aspres i negres. Amb el nostre coratge, amb la nostra resistència, amb el nostre esperit de sacrifici, les convertirem en triomfals i lluminoses. «Ve'l ale, gria pel dolor», digué Beethoven. Renunciar, mai. Al·lidir, mai. Sotmetre'l, mai. Que Espanya no és Austria ho saben bé prou els voluntaris de Hitler i Mussolini que, per a no aixecar-se més, han caigut en terra espanyola.

L'enemic avança per terres d'Aragó; l'enemic és a les portes de Catalunya. I els nostres soldats, que saben lluitar i saben vencer — Guadalaajara, Pozoblanco, Belchite, Terol, aquells Belchite i Terol que tornaran a ésser nostres, — repeteixen la consigna: No passaran!

L'enemic haurà de refer el camí que ara avança. L'enemic no soliarà amb la seva petja la terra de la nostra Catalunya que no sap riure en l'esclavatge.

Ho impediran els nostres soldats, ho impediran aquests abnegats minyons catalans, ho impediran aquests cavallers de la llibertat que lluiten a l'empart gloriós de les banderes de Catalunya i la República.

Lluïten coratjosament, magníficament, pensant en tot el que han deixat rera seu: la mare vella que s'ha quedat amb els braços oberts per a l'abraçada del retorn; l'esposa bona i lleial, pleaa de totes les virtuts de la raça; la promesa d'avui que demà serà espesa i sap esperar el demà amb confiança; els fills infants que un dia podran dir:

— El pare sabé complir el seu deure de català i de republicà.

I pensen en les fàbriques, en els obradors, en les escoles, en les laboratoris, en les biblioteques, fonts de riquesa. I en els camps, en les vinyes, en els boscos, en els rius, en la mar, fonts de riquesa.

I pensen en vós, President Lluís Companys, President de tots els catalans honrats, i en la vostra vida de lluites i sacrificis i volen ésser dignes d'aquesta vida que vós heu ofrenat al poble. I veuen els vostres cabells blancs, blancs més de penes que d'anys. I repassen la vostra història de republicà sense màcula, de català sense màcula. I quans vós crideu:

— Catalans!
Elli, que saben que a la fi la victòria serà nostra, responen:
— Present!

LLUIS CAPDEVILA

